

Nytta eller nyttig?

- Elev och kropp i särskolan åren 1946–2011

William Carlbom och Marcus Malmstedt

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN
Självständigt arbete avancerad nivå 15hp 80:2019
Ämneslärarprogrammet mot gymnasieskolan 2015-2020
Handledare: Leif Yttergren
Examinator: Susanne Johansson

Disabled but not disadvantageous

- Pupil and pupils body in the Swedish
särskola years 1946–2011

William Carlbom och Marcus Malmstedt

THE SWEDISH SCHOOL OF SPORT
AND HEALTH SCIENCES
Master Degree Project 15hp 80:2019
Subject Teacher Education Program
in the Uppersecondary School 2015-2020
Handledare: Leif Yttergren
Examinator: Susanne Johansson

Sammanfattning

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur synen på eleven och kroppen framställs i läroplanerna för särskolan åren 1946–2011. För att besvara studiens syfte användes fem frågeställningar.

- Hur framställs eleven i särskolan för de olika läroplanerna?
- Vilken syn på eleven finns i särskolan för de olika läroplanerna?
- Vilken syn på kroppen finns i de olika läroplanerna?
- Vad ska kroppen användas till och vilka egenskaper ska utvecklas?
- Om och i så fall hur synen på elev och kropp förändrats över tid? Den sista frågeställningen berörde historisk kontinuitet och förändring för studiens hela tidsspann 1946–2011.

Metod

Metoden var en innehållsanalys med utgångspunkt ur hermeneutiken. För att besvara frågeställningarna användes ett analyschema. Analyschemat kopplade ihop källmaterial, teoretisk utgångspunkt och syftet med uppsatsen. Teorin som används i uppsatsen är Civilisationsprocessen.

Resultat

Läroplanen 1946 och läroplanen 1959 försöker träna eleven till att bli normal. Eleven ska vara borta från hemmet och är inte medborgare. Fram till läroplanen som lanserades 1973 var synen på kroppen dualistisk, en uppdelning mellan kropp och själ. Läroplanen 1973 visar på en mer humanistisk syn, där eleven skall utvecklas efter sina förutsättningar. 1973 kan också ses som den stora vändpunkten kring synen på eleven och kroppen i särskolan. Läroplanen för 1990 och 2011, visar att hemmet får ett stort ansvar i att fostra eleverna.

Slutsats

Det återfinns både kontinuitet och förändring i läroplanerna för särskolan. Samhället har civiliserats och synen på det normala och onormala har förändrats utmed samhällets förändring. Synen på eleven och kroppen har förändrats från 1946 års läroplan om kroppen som en motor och att eleven ska tränas till att bli ”normal”. Till 2011 års läroplan om varje individs enskilda behov, att alla individer har en möjlighet att utvecklas och att olikheter framställs vara en styrka. Det återfinns en kontinuitet och det är läroplanernas behov av att kategorisera människor som onormala.

Abstract

Aim

The aim of the study is to examine how the view of the pupil and the body is depicted in the curriculum for compulsory school for pupils with learning disabilities (“Särskolan”) in 1946–2011. Five research questions are used to fulfill the aim of the study:

How is the pupil in “Särskolan” depicted in the different curriculums?

How is the pupil viewed in the different curriculums for “Särskolan”?

What is the view on the body in the different curriculums?

How should the body be used and which qualities are supposed to be developed?

If and how the view on the pupil and the body has changed over time? The last research question concern historical continuity and change for the study’s entire time frame (1946-2011).

Method

The method was a content analysis grounded in the hermeneutic field. To answer the research questions a coding scheme was utilized for analysis. The scheme connected the source material, theoretical framework and aim of the study. The theory applied was The Civilizing Process.

Results

The curriculum of 1946 and 1959 attempts to train the pupil to become normal. The pupil should be removed from the home and is not considered a citizen. Up until the curriculum of 1973 the view of the body was dualistic, with a split between body and soul. The curriculum of 1973 points toward a more humanistic view, where the pupil’s individual need is the basis for development. 1973 can also be seen as the turning point for the view of the pupil and the body in “Särskolan”. The curriculum depicts the body as a tool for achieving wellbeing. The curriculum for 1990 and 2011 shows that the home is given substantial responsibility for raising the pupil. Body and soul generate each other.

Conclusions

Both continuity and change is found in the curriculums for “Särskolan”. Society has been civilized and the view on normal and abnormal has changed alongside society. The pupil and the body has changed from 1946’s idea of normalizing the pupil through training to 2011’s idea of finding strength in differences. A continuity is found in the curriculums’ need to categorize people as “different”

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.1.1 Samhällets utveckling 1946–2011.....	1
1.1.2 Sinnesslöskolor, Särskolor och människor med funktionsnedsättning	2
1.2 SYFTE & FRÅGESTÄLLNING	3
1.3 TIDIGARE FORSKNING.....	3
1.3.1 Samhälle, idrott och kropp.....	3
1.3.2 Idrottsämnet och kroppen	4
1.3.3 Samhälle och funktionsnedsättning.....	5
1.3.4 Särskolan.....	7
2 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	9
2.1 CIVILISATIONSPROCESSEN.....	9
3 METOD	11
3.1 KÄLLMATERIAL	12
3.1.1 LÄROPLANER SOM KÄLLMATERIAL	13
3.1.2 ETISKA ÖVERVÄGANDEN OCH BEGREPP.....	13
4 RESULTAT.....	14
4.1 PROVISORISK UNDERVISNINGSPLAN FÖR SINNESSLÖSKOLORNA 1946	14
4.1.1 Eleven i "Undervisningsplan för sinnesslöskolorna 1946"	15
4.1.2 Kroppen i "Undervisningsplan för sinnesslöskolorna 1946"	16
4.1.3 Sammanfattning "Utbildningsplan för sinnesslöskolan 1946"	18
4.2 LÄROPLAN FÖR RIKETS SÄRSKOLOR 1959	20
4.2.1 Eleven i "Läroplan för rikets särskolor 1959".....	20
4.2.2 Kroppen i "Läroplanen för rikets särskolor 1959".....	23
4.2.3 Sammanfattning "Läroplan för rikets särskolor 1959"	26
4.3 LÄROPLAN FÖR SÄRSKOLAN 1973	27
4.3.1 Eleven i "Läroplanen för särskolan 1973"	27
4.3.2 Kroppen i "Läroplanen för särskolan 1973"	30
4.3.3 Sammanfattning "Läroplan för särskolan 1973"	33
4.4 LÄROPLAN FÖR DEN OBLIGATORISKA SÄRSKOLAN 1990	34
4.4.1 Eleven i "Läroplan för obligatoriska särskolan 1990"	34
4.4.2 Kroppen i "Läroplan för obligatoriska särskolan 1990".....	37
4.4.3 Sammanfattning "Läroplan för den obligatoriska särskolan 1990".....	39
4.5 LÄROPLAN FÖR GRUNDSÄRSKOLAN 2011	41
4.5.1 Eleven i "Läroplan för grundsärskolan 2011".....	41
4.5.2 Kroppen i "Läroplan för grundsärskolan 2011"	43
4.5.3 Sammanfattning "Läroplan för grundsärskolan 2011"	45
5 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	47
6 SLUTSATS	52
7 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	54

1 Inledning

Den 30 mars 2019 skrev Aftonbladet att Arbetsförmedlingen och Statistiska Centralbyrån rapporterade att människor med funktionsnedsättning hade svårt att få jobb och att de ofta upplevde sig diskriminerade på arbetet (Aftonbladet, 2019). Uppsatsens relevans kan beskrivas med ytterligare en artikel från Aftonbladet som utkom 29 december 2019. Artikeln skriver om en rullstolsburen person som inte fick köpa vin vid ett restaurangbesök och upplevde sig diskriminerad (Andersson, 2019). Rapporterna från Aftonbladet används som inspiration till föreliggande uppsats för att undersöka samhällets syn på eleven och kroppen i särskolan. Vid närmare efterforskning på ämnet blev vi varse att forskning på området var begränsat och att det inte fanns någon heltäckande forskning åren 1946–2011. För att undersöka synen på skolbarn med funktionsnedsättning används läroplaner för särskolan 1946–2011. Läroplanernas samhällsrelevans är motiverat av att läroplanerna är styrdokument fastställda av riksdagen (Skolverket, 2019a).

1.1 Bakgrund

Uppsatsen behandlar människosynen på elever i särskolan och samhällets utveckling. För att ge läsaren bakgrund för uppsatsen redogörs nedan kort över samhällets utveckling i Sverige. Förståelse för samhällets utveckling kan ge läsaren möjlighet att placera särskolan i en historisk och samhällsrelaterad kontext.

1.1.1 Samhällets utveckling 1946–2011

År 1946 låg Europa i spillror och många av Europas städer och industrier var förstörda. För att bygga upp städer och industrier behövde länderna importera varor. De europeiska länderna vände blickarna mot Sverige, som både hade järn, trä och malm samt en välfungerande industri. I samband med Sveriges växande ekonomi etablerades ideologin om ett svenskt folkhem. Med den växande ekonomin kunde ett stort reformprogram etableras med bland annat jämnare löner, sjukvård och fler människor i arbete (Bron et. al., 2019).

Under 1950-talet förbättrades den svenska ekonomin ytterligare och blev starten för vad som kallas ”de svenska rekordåren” (Bron et. al., 2019). Svensk industri hade en produktionsökning och tillväxt som sköt i höjden. Fler och fler jobb behövdes inom den svenska industrin för att utveckla och expandera det svenska folkhemmet (Bron et.al., 2019).

Under 1980-talet genomgick Sveriges ekonomiska politik en stor förändring. Från den tidigare ekonomisk-politiska ideologin som hade sitt ursprung i keyenism etablerades en ny ekonomisk idé om nyliberalism. Tanken med keyenism var att bekämpa en sänkande ekonomi genom att skapa arbeten med en aktiv arbetsmarknadspolitik. Det krävdes en aktiv stat och stor statlig kontroll. Med den nya ekonomiska politiken började svenska staten avreglera sitt ägande och kan ses som en av anledningarna till Sveriges ekonomiska kris på 1990-talet. (Kindahl, Ohlin & Lundbäck, 2013). Kommunernas ekonomi påverkades starkt av 1990-talets ekonomiska kris vilket resulterade att riksdagen år 1990 beslutade att kommunalisera skolan. Kommunaliseringen ansågs bidra till flertalet fördelaktiga förändringar. Dessa fördelar var bland annat en ny individanpassad skola, enklare att ta till rätt stödinsatser tidigt och en skola utifrån varje kommuns förutsättningar (Gustafsson & Helmersson, 2008). Inom dagens politik framställs ofta det svenska folkhemmet som något eftersträvanvärt. Folkhemmet hade också en negativ sida, där de inskränkte på människor sätt att leva och ibland har behandlingen av olika människor beskrivits som folkhemmets mörka sida (Runcis, 1998).

1.1.2 Sinnesslöskolor, Särskolor och människor med funktionsnedsättning

Under 1940-talet antogs en ny reform som innebar att samhället nu skall utbilda så kallade ”Sinnesslöa” (Grünwald, 2010). De barn som klassades som ”bildbara sinnesslöa” skulle utbildas och placeras på internat. Många av barnen steriliserades efter avslutad skolgång med motiveringen att ”rena” den svenska folkstammen (Runcis, 1998). Sinnesslöhet ansågs främst bero på familjeförhållanden och familjen hade enbart sig själva att skylla för att barnet var sinnesslö (Runcis, 1998). Innan 1959 bedrevs Sinnesslöskolan av privata aktörer. En anledning till att sinnesslöskolan blev statligt 1959 (och bytte namn till särskolan samma år) var den inhumana behandlingen av sinnesslöa barn. Ett flertal fall vittnar om utnyttjande, aga och dödsfall inom sinnesslöskolorna (Grünwald, 2010).

Högkonjunkturen i Sveriges under 1960–1970 talet mynnade ut till insikt om hur försummade barn med funktionsnedsättning var. Insikten om misskötseln av barn med funktionsnedsättning ökade intresset för individer med funktionsnedsättning och drev Sverige till att anta nya lagar. Nya institutioner och nya föreningar i förmån för funktionsnedsatta öppnade och mer forskning om funktionsnedsatta publicerades. En ny omsorgslag utkom 1968 som i sin tur resulterade i en ny läroplan.

Under 1970-talet tvångssteriliserades fortfarande funktionsnedsatta. Det dröjde fram till 1976 års lag tills tvångssteriliseringen försvann och ansågs frivillig (Grünwald, 2010). I samband med 1990-talets kommunalisering inkluderades särskolan med grundskolan och när

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade- LSS realiserades skedde en normalisering av eleven. Synen på individer med funktionsnedsättning gick från utvecklingsstörd till handikappad (Grünewald, 2010).

Det fanns en problematik med placering av individer på sinnesslöskola. Individer med funktionsnedsättning skulle bedömas som ”bildbara” eller ”obildbara” och den gränsen var svår att avgöra (Grünewald, 2010). Det återfinns också bevis på att elever som inte hade några funktionsnedsättningar blev inskrivna i sinnesslöskolan för att de inte klarade testerna (Grünewald, 2010). Liknande inskrivningar existerade i alla år som sinnesslöskolan var aktiv, enda skillnaden var att efter lagen om skolplikt för alla, så skilde skolan inte längre på bildbara och obildbara utan alla elever sattes i särskolan (Grünewald, 2010). I dagens skola är det kommunen tillsammans med målsmän som skall besluta om en utredning om eleven bör placeras i annan skolgång än grundskolan. Skolverket skriver att familjens godkännande att sätta eleven i särskolan kan överses av kommunen om eleven absolut inte kan klara av grundskolan (Skolverket, 2019b).

1.2 Syfte & frågeställning

Syftet uppsatsen är att undersöka hur synen på eleven och kroppen framställs i läroplanerna för särskolan åren 1946–2011.

- Hur framställs eleven i särskolan för de olika läroplanerna?
- Vilken syn på eleven finns i särskolan för de olika läroplanerna?
- Vilken syn på kroppen finns i de olika läroplanerna?
- Vad ska kroppen användas till och vilka egenskaper ska utvecklas?

Med ovanstående syfte och frågeställning aktualiseras ett perspektiv om historisk kontinuitet och förändring. Det är inte meningen att värdera utan endast analysera och diskutera synen på elev och kropp i särskolan. Med ovan resonemang kan ytterligare en frågeställning definieras.

- Om och i så fall hur har synen på elev och kropp förändrats över tid?

1.3 Tidigare forskning

1.3.1 Samhälle, idrott och kropp

I Marie Öhmans avhandling *Kropp och makt i rörelse* (2007) studeras normativa föreställningar om kroppen i skolans verksamhet. Öhman undersöker praktisk och teoretisk undervisning i

ämnet idrott och hälsa. I den praktiska undervisningen visar Öhmans avhandling att kroppen görs till ett projekt om att bli en viss typ av samhällsmedborgare. Hon skriver att kroppen ses som något som kan och ska tränas, kontrolleras och socialiseras för att passa in och fungera i sociala sammanhang (Öhman, 2007). I avhandlingen visar Öhman att den teoretiska undervisningen framställer kroppen som någonting självklart, som av eleverna är svår att säga emot. Öhman beskriver att synen på kroppen i idrottsämnet är normativ och idealiserande. Hon menar att skolämnet idrott och hälsa framställer en instrumentell syn på kroppen, där kroppen och utbildning om kroppen syftar till att forma en hållbar och social kropp för svenska samhället. De elever som inte uppnår de normativa och ideala mål som undervisningen ställer ses som ett problem och bli föremål för åtgärder (Öhman, 2007). Marie Öhman studerar inte läroplaner men blir för vår studie en insikt i att skolan förmedlar normativa värden om en önskvärd kropp i samhället.

Marie Öhman diskuterar synen på kroppen i idrottsämnet utifrån olika diskurser, men förståelsen för kroppen i svenska skolans läroplan diskuteras av Pia Lundquist Wanneberg i sin avhandling *Kroppens medborgarfostran: kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919–1962* (2004). Lundquist Wanneberg presenterar att skolan fostrade elevernas kroppar och karaktärer för att bli demokratiska medborgare i den nya, för tiden, etablerade välfärdsstaten. Hon visar en förändrad syn på kroppen mellan 1919–1962. Från en yrkes- och klassanpassad kropp där god hållning och en allsidig kroppsutveckling fördes inom linggymnastikens kollektiva övningar. Rörelserna var riktade mot kroppen men syftade till att forma elevens karaktär till att bli viljestark, självdisciplinerad, uppmärksam och lydig. Under 1940–1960 talen kritiserades linggymnastiken, och 1962 slogs folkskolan och läroverken ihop och utbildningen individualiseras. Synen på kroppen i den nya skolformen fysiologiserades. Eleven skulle ha god kondition samt ett vackert och ekonomiskt rörelsesätt. Elevens karaktär skulle nu formas till en ärlig och rättvis medborgare. Istället för att ledas i ett kollektiv skulle individen själv kunna leda, ta initiativ och kunna samarbeta med andra. Lundquist Wanneberg konstaterar i sin studie att ämnets fysiska fostran verkade tydligt normaliserande och disciplinerande där kroppar och karaktärer skulle fostras (Lundquist Wanneberg, 2004).

1.3.2 Idrottsämnet och kroppen

Björn Sandahl vill med avhandlingen *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962–2002* (2005) jämföra skolans idrottsundervisning på normativ och praktisk nivå. Sandahl identifierar förutsättningar för idrottsundervisningen och klargör i vilken grad idrottsundervisningen påverkas normativt. Sandahl använder en analysram inspirerad av

Lars-Magnus Engströms olika principer om idrottsliga praktiker som social markör och Göran Patrikssons analysram för idrottsläraryrollen, för att studera och jämföra normativ och praktisk nivå inom ämnet idrott och hälsa (Sandahl, 2005).

Sandahl förklarar att målsättningen bakom varje undervisningsmoment blir färgad av undervisningens innehåll och fokuserar istället på allmänna mål. Han visar att funktionella målsättningar med elevens lärande har varit dominerande bland de allmänna målen. Idrottsundervisningen skulle bidra till att stärka kroppen och göra den användbar i skolarbetet och i ett kommande arbetsliv. Kroppen sågs som en funktion för samhället som något som kan formas (Sandahl, 2005).

För att ha möjlighet att diskutera kroppen, kroppsförståelse och synen på kroppen behövs forskning som berör detta område med ett historiskt perspektiv. Katarina Swartling Widerström har i sin avhandling *Att ha eller vara kropp - en textanalytisk studie av skolämnet idrott och hälsa* (2005) berört kroppsforståelse i läroplaner och fackpress. Swartling Widerström menar att läroplanerna LGR 80 och LPO 94 saknar en beskrivning av kroppen. Detta ger bilden att människan är psykisk varelse och inte en kroppslig. Det är först i den reviderade läroplanen 2000 som benämner kroppen i samband med beskrivning av människan, där sägs kropp, tanke, känsla och intellekt vara beroende av varandra. Hon menar på att idrottsämnet inte enbart har en dualistisk syn på kroppen utan är än mer komplex. Synen på kroppen och kroppsforståelsen förändras i och med att samhället förändras (Swartling Widerström, 2005). Kroppen börjar efter 1980 ses som något annat än naturvetenskapligt. Förändringen av synen på kroppen menar Swartling Widerström (2005) beror på olika faktorer, som exempel, mer publicering av feministisk forskning, ökning av skönhetsinriktade operationer och en ökad konsumtion i samhället. Kroppen är inte tydligt närvarande i LPO 94, utan människosynen tycks fortfarande vara att människan är utan kropp. Detta förändras i 2000-talets reviderade läroplan då kroppen nämns som en del i en mer allomfattande människosyn (Widerström, 2005).

1.3.3 Samhälle och funktionsnedsättning

Förändring av syn på individen inom ett samhälles utveckling beskriver Gunnar Broberg och Magnus Tydén i *Oönskade i folkhemmet: rashygien och sterilisering* (2005). Boken handlar om folkhemmets mörka sida från 1930–1970. De diskuterar synen på individen med begreppet ”degenerationfasen” och handlar om att i takt med att Sverige moderniserades uppstår en ny växande arbetarklass och ny människosyn. Den växande arbetarklassen sänkte den svenska moralen då lösdriveri, alkoholproblem och otukt ökade och detta ledde fram till en dröm om förändring.

Drömmen om förändring förde tankar och ideal mot teorin om rashygien tillsammans med den växande naturvetenskapen. De nya forskningsrönen skulle främst få Sveriges män att bli goda medborgare. Detta ledde in till den framgångsrika tanken som redan frodade i övriga Europa och framförallt Tyskland, nämligen tanken om rasen, och specifikt den germanska rasen överlägsenhet (Broberg & Tydén, 2005). Broberg och Tydén (2005) diskuterar synen på individer med funktionsnedsättning förändrades efter 1930-talet, från en uppfattning om rashygien till medicinsk genetik. Synen på individer med funktionsnedsättning blev efter 1930-talet en fråga om familj och äktenskap då sinnesslöhet tycktes utrönas från genetiska och ekonomiska orsaksförklaringar. Detta handlar i stora drag om en förändrad syn i människovärde och vad som är normalt och önskvärt (Broberg & Tydén, 2005).

Mellankrigstiden och efterkrigstiden visar att Sverige hamnar i samma nivå som Tyskland i frågan om ras och synen på människan. 1974 års utredning om sterilisering kan ses som en förändrad syn på människan med funktionsnedsättning och nu kan de börja talas om en humanistisk syn, där varje individ har rätt till sin egna kropp och individualisering (Broberg & Tydén, 2005).

Maja Runcis har i sin avhandling *Steriliseringar i folkhemmet* (1998) analyserat steriliseringen av individer i beroendeställning. Runcis vill ta reda på hur myndigheternas grepp över människor och dess familjeliv realiserades med steriliseringslagarna. Hon har använt sig av ett maktperspektiv för att kunna besvara sin frågeställning och undersöker noggrant uppkomsten och implementeringen av steriliseringslagarna. Precis som Broberg och Tydén nämner Runcis "degenerationfasen" som en bakomliggande faktor. Hon beskriver att samhället kring början av 1900-talet stod inför stora utmaningar, nämligen lösdriveri, otukt och fylla som ett resultat av urbaniseringen och den nya växande arbetarklassen (Runcis, 1998). Runcis (1998) beskriver att den rashygieniska forskningen under 1930-talet förenade många politiker och att forskningen inordnade samhällets intressen framför familj och individ. "Sinnesslöa" och svaga människor ställs utanför folkhemmet och demokratin. Steriliseringslagens implementering blev en metod för att "rena" den svenska rasen. Generna från "sinnesslöa" personer skulle inte föras vidare.

En fråga Runcis (1998) ställer sig är emellertid om sterilisering verkligen var humant eller om det var ett övergrepp från myndigheterna. Runcis skriver att vi idag kan se sterilisering som ett myndighetsövergrepp, men att många människor troligen blev hjälpta av steriliseringarna. Steriliseringarna blev snabbt en kvinnofråga, då det oftast blev kvinnor som steriliserades och i takt med kvinnors kamp för jämlikhet tillsattes en utredning om steriliseringslagarna (Runcis, 1998).

Eftersom vi undersöker en lång historisk period krävs det forskning som studerat personer med ”funktionsnedsättning” genom historien. För att fylla denna lucka har vi valt att ta med Magnus Tidemans avhandling *Normalisering och kategorisering* (2000). Han undersöker kommunaliseringen på 1990-talet och hur detta påverkade särskolans organisation och dess elever. Tideman (2000) beskriver att levnadsvillkoren för personer med ”funktionsnedsättning” förbättrades långsamt från 1960-talet. Ambitionerna med kommunaliseringen ur ett ”handikapp-ideologiskt” perspektiv var att försöka normalisera och ta ytterligare steg mot bättre levnadsvillkor för personer med utvecklingsstörning. Resultatet av kommunaliseringen gav inte de effekter som önskades. Personer med ”funktionsnedsättning” har fortfarande sämre villkor än ”normalbefolkningen”. Tideman (2000) menar vidare att människor med psykisk ”utvecklingsstörning” har det betydligt sämre än människor som lever med exempelvis ett fysiskt handikapp. Han menar likväl att föräldrar till barn med ”utvecklingsstörning” är relativt nöjda med den hjälp de får av samhället och skolan men att det finns en viss ilska mot samhället. Avhandlingen visar att tanken med kommunaliseringen var god, trots det visar inte avhandlingens resultat på vad målsättningen var. Föräldrarna anser att det hela tiden får stå upp mot samhället vad gäller deras barns rättigheter och samhällets skyldigheter gentemot individer med funktionsnedsättning (Tideman, 2000). Han anser även att varför inskrivningar i särskolan har ökat kan till stor del bero på att samhället fortfarande har behov av att kategorisera människor som ”normala” eller ”onormala”. Detta görs på liknande sätt som under 1940-talet då sakkunniga fick uttrycka sig i frågan om ”utvecklingsstörda”. Idag gör sakkunniga på liknande vis när det kategoriserar människor (Tideman, 2000).

1.3.4 Särskolan

I avhandlingen *En skola för alla – gäller det alla? Statliga styrdokuments betydelse i skolans verksamhet* (2011) undersöker Ulla Gadler skolans styrdokument från 1862–1990. Gadler (2011) visar i studiens första del att ”en skola för alla” fanns i åtanke redan 1862 när folkskolan kom till Sverige. Ett problem var däremot att tanken ”en skola för alla” inte realiserades utan begreppet tolkas väldigt fritt. När Sverige går igenom sin demokratiseringsprocess återkommer begreppet och tanken ”en skola för alla” och idén utvecklas fram till grundskolans införande 1962, då en demokratisk skola och möjligheter för utbildning för alla finns. Däremot menar Gadler (2011) att begreppet ”en skola för alla” tolkas väldigt fritt. Det är först när LGR 80 utkommer som ”en skola för alla” realiserades på en helt ny nivå. Begreppet rättighet, utveckling och socialisering genomsyrar nu skolan. Alla barn har rätt till utbildning oavsett nivå, barnen

skall utveckla sitt lärande utifrån sina förutsättningar och olikheter såg nu som en fördel för lärande och inte som en negativ del av lärandet (Gadler, 2011).

Judith Areschoug undersöker i *“Det sinnesslöa skolbarnet: undervisning, tvång och medborgarskap 1925–1954”* (2000) undervisningen av sinnesslöa barn. Areschoug visar att bilden av sinnesslöa var starkt kopplad till de åtgärder som vissa professionella på områden framhöll och det som hade lägre grad av efterblivenhet blev ofta förknippade med andra problem så som fattigdom och trångboddhet. Många gånger vid lindrigare efterblivenhet riktades fokus på hemmet och detta var starkt förknippat med de lägre samhällsskikten (Areschoug, 2000).

Areschoug (2000) beskriver att de sinnesslöa paradoxalt nog sågs som farliga för samhället och samtidig som en potentiell arbetskraft som var utvecklingsbar. Målet kring 1940 var att göra dem till arbetsdugliga vuxna, då det fanns mycket arbetstillfällen. Undervisningen för sinnesslöa påstod vara för allas bästa och 1944 års lagstiftning om skolplikt visade på det professionella tolkningsföreträdet, vilket betonade vikten av funktion och närhet till skolsystem. Vad som skiljde sinnesslöskolan från vanliga skolan var att sinnesslöskolan fungerade nästan som en anstalt. Sinnesslöskolan ansågs bra för samhället, vilket ofta framhölls. Bilden av den sinnesslö som en samhällsfarlig individ som skulle kring 1940 fostras till att bli arbetsduglig präglade tanken för sinnesslöskolorna och efter skolplikten sågs skolgången som en skyldighet och rättighet för dessa barn (Areschoug, 2000).

Areschoug skriver kapitlet *Från tvång till frivillighet eller från frivillighet till tång? de begåvningshandikappade barnens undervisning i riksdagsdebatten 1878 – 1967* i boken *Korsvägar: en antologi om möten mellan unga och institutioner förr och nu* (1995) och förklarar att mellan åren 1946–1970 måste begreppen ”sinnesslöhet”, ”psykiskt utvecklingsstörd” och ”idiot” ses mot sin tid. Areschoug hävdar att begreppsanvändningen för funktionsnedsatta och andemeningen bakom begreppen har förändrats genom historien. Hon menar dock på att det finns en kontinuitet kring individer med funktionsnedsättning, målsättningen var fortfarande under 1960–1970 talen att göra dem till ”vanliga” friska människor, precis som tanken var vid 1900-talet början. Under 1940 talet etablerades en tanke om segregering. Barnen skulle kvarhållas från samhället, för att under 1950–1970 förändras mot tankar om integrering av barn i skolan. Tanken gick från att vårda och förändra funktionsnedsatta barn mot att funktionsnedsatta barn hade rätt till en uppväxt precis som ”normalbegåvade” barn hade (Areschoug, 1995).

Forskning om kropp, samhället och skolan som berör elever och människor med funktionsnedsättning är bristfällig. Det gör att forskning som används i studien framförallt berör

forskning om kroppen i folkskolan och senare grundskolan. Synsättet har gått från en ”objektkropp” till en ”maskin” som skall tränas till en ”subjektiv kropp” som inte är skild från individens medvetande. Problematiken med tidigare forskning om kropp, samhälle och skola som berör elever och människor med funktionsnedsättning är att det återfinns endast forskning som berör begränsade historiska perioder eller tidigare perioder än vad denna uppsats undersöker. Sammanfattningsvis har synen på individen gått från en samhällsfara till normaliserad. Forskning om synen på elev och kropp i särskolan är bristfällig och blir således den forskningslucka som studien vill fylla, å andra en fråga om historisk kontinuitet och förändring över synen på eleven i särskolan 1946–2011.

2 Teoretisk utgångspunkt

Uppsatsen behandlar en civilisationsprocess som genomfördes och genomförs av den svenska staten för att göra människor mer civiliserade. Uppsatsen intresserar sig inte för om individer blir mer civiliserade eller hur individer blir mer civiliserade. Uppsatsen använder civilisationsprocessen endast som ett teoretiskt verktyg för att förklara om och/eller hur synen på eleven och kroppen i särskolan och samhället förändrats.

2.1 Civilisationsprocessen

Den teoretiska utgångspunkten för denna uppsats är Norbert Elias civilisationsteori. Norbert Elias teori kan sägas ha präglats av sina egna erfarenheter. Elias växte upp i Polen och hans föräldrar var judar. När nazistpartiet tog makten i Tyskland flydde Elias till London, där han levde under en lång period i sitt liv. Elias erfarenheter av Nazityskland och dess behandling mot judar, fick Elias att börja fundera över civilisering och utformade det första utkastet till civilisationsprocessen (Salumets, 2001). Elias beskriver sin teori med att människan för hans samtid blivit civiliserad i jämförelse med människan under 1500- och 1600-talets samhälle, som idag kan beskrivas som barbariska eller ociviliserade (Elias, 1989). Enligt Elias förändras människans beteende, uppfattning och tankar i symbios med samhällets förändring (Elias, 1989).

Elias menar att sedan 1500-talet har en stor förändring skett för människan och samhället. Under 1500-talets växande centralisering med större statlig kontroll förändrades människans utövande av våld. Då samhället centraliserades fördes våldsmonopolet från individen till staten, vilket gjorde att människorna civiliserades och slog inte ihjäl varandra i hämnd utan staten tog

ansvar för all vedergällning. Centraliseringen av makten och den ökade statliga kontrollen mynnade ut i en förändring av människans beteende och ett fredligare samhälle (Elias, 1989).

Elias beskriver att människor i dagens samhälle har i större utsträckning högre självkontroll över känslor, beteenden och drifter. Enligt civilisationsprocessen kan denna självkontroll bero på samhällsliga förändringar där huvudargumenten är att det mänskliga beteenden förändras i symbios med samhället (Elias, 1989).

För att förstå civilisationsprocessen behövs enligt Elias förståelse för människan. Människan är till stor del styrd genom känslor och kan därför lätt blir offer för maktens styre genom historien (Elias, 1989). Elias (1989) beskriver att fenomenet makt ses på gott och ont, ont i de fall då makten riktar folkets lidande och känslor mot en specifik grupp, som exempel i Tyskland under andra världskriget. Eller makt som någonting gott då makten kan få människan att öka sin medvetenhet för samhällsliga problem och utanförskap. Enligt civilisationsteorin finns samband mellan förändring i samhället och förändring i mänskligt beteende (Elias, 1989). Civiliseringen är också något som ingen människa uppfostras till eller förändras efter utan det är något som sker automatiskt och oplanerat fast ändå med en särpräglad ordning (Elias, 1991).

Människan idag har inte alls samma uppfattningar om vad som är "normalt" jämfört med vad människan förr ansåg vara normalt. Civilisering börjar enligt Elias från makten och eliten i samhället. Han menar att en förändring i mänskligt beteende börjar med att människor med makt eller samhällets elit förändrar uppfattningar och sätt att leva vilket leder till strukturella mentala förändringar i samhället (Elias, 1991). Samhällets kontroll och övervakning idag motsvarar den kontroll som skapats i individens psyke, vilket gör att det inte går att separera individen från samhället även fast vi ofta påstår att det är en själv som tänker eller tycker (Elias, 1991). Historiker argumenterar mycket kring om det är politiska eller ekonomiska orsaker som driver samhället till förändring. Elias argumenterar att båda gemensamt driver samhället till utveckling (Elias, 1991).

Enligt Norbert Elias börjar civiliseringsprocessen "uppifrån", från makten och eliten i samhället (Elias, 1991). Vad som blir intressant för denna uppsats är civilisationsteorins idé om en spridning av ideal, seder och beteenden samt hur dessa förverkligas hos individer och grupper i samhället (Elias, 1991). Uppsatsen analyserar läroplaner som indirekt är ett myndighetsdokument, då Sveriges riksdag ger uppdrag åt Skolverket att sätta ramar för undervisningen såsom till exempel kursplaner och läroplaner. Skolverket skall också följa upp och se till så undervisningen som bedrivs följer dessa ramar (Skolverket, 2019b). Civiliseringsprocessen kan ta flera år och ett bra sätt att studera denna process är att studera barn, då uppfostran av barn är ett bra sätt till social kontroll och att barns värderingar och åsikter

fortfarande till stor del är formbara. Elias beskriver att civilisering inte är en medveten handling utan sker i relation med att samhället utvecklas. Uppsatsens utgångspunkt kan således motiveras med att föreliggande undersöknings läroplaner speglar samhällets åsikter och syn på människor med funktionsnedsättning (Elias, 1991).

3 Metod

Vi kommer använda oss av en kvalitativ textanalys med utgångspunkt i hermeneutiken. Användningen av hermeneutisk metod motiveras med att uppsatsen ska bidra till ökad förståelse av elever i läroplanstexter (Hassmén & Hassmén, 2008). Målet med hermeneutiken är att nå en giltig förklaring till texter. Om forskaren använder hermeneutik i sitt författande är det viktigt att ha insikt i och förståelse för att vara neutral till texter och att forskaren alltid träder in i sitt forskningsområde med en viss förförståelse (Hassmén & Hassmén, 2008). Forskaren använder sina egna tankar, idéer och erfarenheter för att tolka texten.

Begreppen från 1946 års läroplan är inte samma som läroplanen för 2011 använder. Begreppsanvändningen medför att den som tolkar läroplanerna måste förstå den kontext som läroplanerna skrivs inom (Thurén, 2007). Det finns fallgropar inom hermeneutiken när det kommer till historiska tolkningar, en av fallgroparna är förståelsen av att människor förr inte tänkte på samma sätt som människor idag. Historiebruket blir problematisk eftersom tolkaren inte kan frånga sin erfarenhet och sin tids tankar. Däremot bör den som använder hermeneutiken som metod vara ärlig med att tolkningen av texten är subjektiv. Om den subjektiva tolkningen genomförs bra kan den ses som en giltig tolkning till materialet. Att arbeta med hermeneutiken gör att vi söker förståelse för ett material i den kontext materialet skrevs (Thurén, 2007).

För att ha möjlighet att analysera materialet behövs ett analysverktyg, eller ett sätt att arbeta. I uppsatsen kodas källmaterialet för att dela upp och tolka resultatet (Hassmén & Hassmén, 2008). Genom att systematiskt beskriva innehållet i texterna och successivt kategorisera materialet kan en tolkning uppnås. Det första som kommer göras är att läsa igenom materialet ett flertal gånger för att finna olika kategorier. Temat blir människosyn och kategorier blir elev och kropp, sedan kommer underkategorier tas ut efter vad som ofta förekommer i texten, detta kallas för öppen kodning (Hassmén & Hassmén, 2008). När den öppna kodningen är gjord så har vi några kärnkategorier. Kärnkategorier är det som ofta förekommer i texten för att beskriva en viss grupp. Att se grupper av koder är nödvändigt för att kunna se stadier, faser, övergångar och sociala värden. Därför blir det viktigt för denna uppsats att inneha koder, då det är just sociala värden och övergångar vi undersöker i och med

civilisationsteorin (Hassmén & Hassmén, 2008). Uppsatsen har inspirerats av Pia Lundquist Wannebergs analyschema och ser ut enligt följande:

N=Normal ON=Onormal

Under analyschemats koder hamnar ett ytterligare led vi valt att kalla normal och onormal. Motiveringen till användningen av begreppen "normal" och "onormal" som koder, är begreppen används till uppsatsen teoretiska kodning och tydliggör uppsatsens resultat och slutsats (Hassmén & Hassmén, 2008).

3.1 Källmaterial

Det källmaterial vi använt oss av är läroplaner för särskolan från 1946–2011. Läroplanernas utseende kommer presenteras i resultatdelen. Läroplanerna från 1946–2011 ser olika ut vilket gör det lättare att förklara läroplanernas utformning i resultatet, då helheten påverkar tolkningen. Studiens avgränsningar går att dela in i två delar, en avgränsning i läroplanerna och en avgränsning i årtal. Den avgränsning som genomförts i läroplanerna är studien endast undersöker "Mål och riktlinjer" samt "idrottsämnet". Detta för att ha möjlighet att undersöka det stora tidsspann som finns i denna undersökning. Varför uppsatsen inte undersöker *Läroplan för den obligatoriska särskolan 1994* är för att det inte sker någon förändring från läroplan för särskolan år 1990. Uppsatsen har avgränsats till "1946 års provisoriska undervisningsplan för rikets sinnesslöskola". Anledningen till avgränsningen är 1944 års lag som syftade till att personer som ansågs som bildbara sinnesslöskola hamnade under skollagen (Stockholmskällan, 2019). Vi avslutar med "Läroplanen för Särskolan 2011".

3.1.1 Läroplaner som källmaterial

Anledningen till att vi valt att arbeta med läroplaner är för att läroplaner speglar samhället och makten i samhället (Lundgren, 2014). I varje läroplan och utbildningssystem finns ett historiskt inflytande att skolväsendet samt läroplaner har en egen tradition. Traditionen innebär en makt att ha möjlighet att välja kunskaps- och lärandemål för eleverna (Lundgren, 2014). Detta gör att det som skrivs i läroplanerna kan ställas mot samtidens och dåtidens tankar om vad och varför saker skall läras. En text speglar den tid texten skrevs inom. Ur den synvinkel blir det då intressant att undersöka hur synen på kropp och elev inom särskolan förändrats över tid. Då människor blir mer och mer civiliserade, så kan eventuellt synen på människor med funktionsnedsättning förändras.

Med utgångspunkten att läroplaner speglar det samhälle och den tid de skrevs inom möjliggör en ståndpunkt om samhällets auktoritet. Vill samhället ha en förändring så kommer denna förändring synas i läroplanerna. Resonemanget motiverar läroplanernas relevans som material att studera en samhällelig förändring (Lundgren, 2014). De läroplaner uppsatsen analyserar är: *Provisorisk undervisningsplan för sinnesslöskolorna: jämte anvisningar för sinnesslöskolornas organisation m.m 1946*, *Läroplan för rikets särskolor 1959*, *Läroplan för särskolan 1973*, *Läroplan för obligatoriska särskolan 1990*, och *Läroplan för grundsärskolan 2011*. Alla läroplaner fram till 1990 är skrivna av Skolöverstyrelsen och efter 1990 bytte Skolöverstyrelsen namn till Skolverket. Skolverket är en myndighet som utgår från regeringens direktiv och får uppdrag av regeringen att genomföra till exempel läroplaner, förändringar i skolan, rapporter och uppföljning. Skolverket styr och kontrollerar den svenska skolan (Skolverket, 2019b). Eftersom uppsatsen undersöker hur läroplaner inom en viss tidsperiod framställer elev och kropp hos individer med funktionsnedsättning går det att påpeka att källmaterialet är skrivet nära i tid.

3.1.2 Etiska överväganden och begrepp

Uppsatsen kommer använda socialstyrelsens nuvarande beteckning funktionsnedsättning (Socialstyrelsen, 2019). Det återfinns en diskussion till att använda beteckningen funktionsvariation, den kommer dock inte användas i denna uppsats. De som läser uppsatsen bör förstå att vi använder oss av dåtidens beteckning på människor som lever med en funktionsnedsättning. Detta för att ha möjlighet att tolka texterna utifrån dåtidens kontext (Thurén, 2007).

Alla historiska begrepp som läroplanerna använder för människor som lever med funktionsnedsättning kommer nedan att presenteras. 1946 års läroplan använder begreppet ”sinnesslö” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 2). Läroplanen för 1959 använder begreppet ”psykiskt efterblivna” (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 9). Läroplanen för 1973 använder sig av begreppet ”psykiskt utvecklingsstörda” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 3). Läroplanen för 1990 använder begreppet ”psykisk utvecklingsstörning” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 19). Läroplanen för 2011 använder inget begrepp, vilket i sig är ett resultat.

Uppsatsen kommer använda begreppet ”funktionsnedsättning” för 2011 års läroplan (Socialstyrelsen, 2019). De varierade begreppen för ”funktionsnedsättning” kommer inte att analyseras, då begreppen endast får stå som förklaring för sin tid. När vi diskuterar de långa historiska linjerna så kommer vi att använda oss utav beteckningen ”funktionsnedsättning”, för att förenkla för läsaren. Det vi söker enligt vår teori är synen på ”det normala” och ”onormala” samt utifall synen förändras över tid. (Elias, 1989). Det kommer inte läggas någon värdering i resultatet utan resultatet får stå för det som återfinns i texterna.

4 Resultat

I följande avsnitt kommer uppsatsens resultat att analyseras och diskuteras. Kategorierna i avsnittet är ”Eleven” och ”Kroppen” under dessa ska uppsatsens koder analyseras. Under kategorin ”Eleven” placeras koderna ”Medborgaren”, ”Hemmet” och ”Utbildningens mål”. Under kategorin kroppen placeras koderna ”Utbildningens mål i idrott och hälsa”, ”Kroppen som subjekt och objekt i idrott och hälsa”.

4.1 Provisorisk undervisningsplan för Sinnesslöskolorna 1946

Den provisoriska undervisningsplanen utkom efter 1944 års lag rörande undervisning och vård av ”bildbara sinnesslöa” (Skolöverstyrelsen, 1946). Den provisoriska utbildningsplan för rikets sinnesslöskolor är den minst omfattande läroplanen jämförelsevis mot senare års läroplaner och är indelad i tre delar: ”Sinnesslöskolans ändamål och anordning” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 42), Sinnesslöundervisningens mål, arbetssätt m. m” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 42), ”kursplaner” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 42) och omfattar 42 sidor (Skolöverstyrelsen, 1946). 1946 års undervisningsplan stöddes av 1944 års lag om utbildning för sinnesslöa barn, dock med restriktionen att enbart de som ansågs kunna mottaga sig utbildning fick ingå i sinnesslöskolan.

4.1.1 Eleven i ”Undervisningsplan för sinnesslöskolorna 1946”

Medborgaren

I undervisningsplanen framställs inte barnen som medborgare. De benämns som ”sinnesslöa” och kan med rätt utbildning och träning bli ”samhällsmedlemmar” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5). Undervisningsplanen beskriver implicit att barnen ska tränas till att bli ”normala” för att bli samhällsmedlemmar och ha möjlighet att bidra till samhället.

Hemmet

I undervisningsplanen tydliggörs att kunskap om samhället blir viktigt för att förstå hur man såg på barn som levde med en funktionsnedsättning. I 1946 års undervisningsplan synliggörs att barnen ska vara institutionaliserade. Sinnesslöskolorna är planerade för att vara som internat och de barn som placerades inom undervisningsplanen för sinnesslöa skulle främst leva och bo på elevhem: ”Skolan för sinnesslöa skall vara anordnat som internat med skolhem, eller som externat.” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5). I texten står att: ”[...] skolan för sinnesslöa skall eleven kvarbliva så länge det anses som gagn för honom.” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5).

De barn som placeras i skola för sinnesslöa var endast de barn som ansågs mottagliga för utbildning. Det framkommer i undervisningsplanen att eleven skall vara borta från sina familjemedlemmar. Endast de barn som ansågs bättre i skolan fick åka hem och träffa sina familjemedlemmar, vilket kan bero på idén och om att ”sinnesslöhet” berodde på familjeförhållandena (Skolöverstyrelsen, 1946).

Det faktum att eleven skulle vårdas och vara borta från familj och samhälle tills den blir så ”normal” som möjligt, bidrar till synen att barnet är negativt för samhället. Synen på barnet är således att barnet är ”onormal” och kommer från en ”onormal” familjesituation.

Utbildningens mål

Det framkommer tydligt att utbildningens mål är att träna eleven till att bli ”normal”. Individerna är utbildningsbara och kan tränas till något bättre eller ”onormal”. Synen är alltså att eleven är någon som kan tränas och förbättras. Ytterligare ett bevis på att barnet är träningsbar finns under rubriken ”Mål och arbetssätt” (Skolöverstyrelsen, 1946 s. 10). Att inneha mål i undervisningen kan tolkas som att barnet i sinnesslöskolan är träningsbar. Det står specifikt att eleverna skall göras ”livsdugliga” (Skolöverstyrelsen 1946 s. 10).

Framställningen av elever som ”onormal” och träningsbara kan enligt Elias civilisationsteori bero på en förändrad ekonomisk och politisk riktning i samhället. Vad Elias

kallar "disciplineringsprojektet" synliggörs i 1946 års provisoriska utbildningsplan med att synen på den sinnesslöa individen ska förändras (Elias, 1989).

Vidare kan det diskuteras om varför den "sinnesslöa" ska bli "normal". Synen på det "normala" och "onormala" förändras i takt med samhället och kan starkt kopplas till samhällets utveckling. Sinnesslöa behövs nu i samhället och de behöver tränas till att klara av det normala människor klarar (Elias, 1991).

Barnet i sinnesslöskolan är ett barn som har svårt med sociala sammanhang, barnet beskrivs ha svårt att förstå andra människor och känslor. Elevernas sociala egenskaper är något som återkommer i undervisningsplanen. Barnet är inte " normalt", tills den sociala kompetensen har utvecklats. Det sociala är något som skall tränas och formas så att eleven kan passa in i samhället. Framställningen av eleven synliggörs tydligt i utbildningsplanens första del:

Sinnesslöskolan har till ändamål att meddela undervisning och uppfostran åt barn, vilket på grund av bristande förståndsutveckling sakna förutsättningar att tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning och hjälpundervisning men dock i viss grad äro mottagliga för teoretisk och praktisk utbildning (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5).

Att eleven framställs som en människa som har en "bristande förståndsutveckling" (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5) kan förklara varför eleven är placerad på sinnesslöskolan. Däremot framställs i undervisningsplanen barnet som "onormal" med motiveringen att individen inte är som andra elever som kan genomgå den vanliga folkskolans utbildning. Att undervisningsplanen jämför sig med folkskolan, "vanliga skolan" (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5), visar att skolformen tydligt vill distansera sig med folkskolan. Eleven i sinnesslöskolan framställs som "sämre" än eleven i folkskolan eller realskolan och bidrar till en bild av som kan tolkas som "normalt" och "onormalt".

4.1.2 Kroppen i "Undervisningsplan för sinnesslöskolorna 1946"

Sinnesslöskolans "ändamål och anordning" (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 5) visar att undervisningen och lärandet skiljer på ett "bokligt intresse" och en kroppslig praktisk kunskap. Synsättet kan sägas vara dualistisk, en uppdelning mellan huvudet och kroppen, en inre själslig kropp och en yttre synlig, praktisk kropp. Synen på kroppen i utbildningsplanen beskrivs som: "nödvändig för vinnande och bevarande av hälsa och krafter" (Skolöverstyrelsen, 1946, s.10). Kroppen i utbildningsplanen ses som en funktion för både kroppslig- och mental hälsa och kraft.

Utbildningsmål i ”gymnastik, lek, idrott och friluftsvksamheter 1946”

En fysisk hälsa är det inte på tal om i undervisningsplanen. Det som nämns är att övningar som påverkar stora muskelgrupper ska utföras lindrigt och i den mån som elevens intelligens klarar av att utföra övningen. Kroppen ska inte tränas utan övas och anpassas. Lek och idrottsövningar kopplas inte till kroppens utförande eller ”användbarhet” utan kroppen används som ett sätt att stimulera till social fostran och glädje. Utöver ämnet gymnastik är det läraren som ansvarar för barnens kroppsliga utveckling:

Läraren bör utanför de egentliga gymnastikövningarna söka främja barnens kroppsliga utveckling och sålunda bibringa dem goda vanor med avseende på kroppshållning, rörelser samt vilo- och arbetsställningar (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 26).

Kroppen blir ett slags projekt för läraren för att gynna barnens skolgång och framtid. Synen på barnet är att den ska anpassas in i ett samhälle. Kroppen ses som ett objekt som ska kontrolleras, som ett instrument eller verktyg för barnets skolgång och framtid. Värt att notera är att benämningen ”elev” på individen förekommer ytterst sällan och benämns istället ”barn” eller ”lärjunge”.

Det är inte bara bildning av sinnesslöa barn som innefattar skolformen utan även vård. Utbildning och vård av sinnesslöa barn anges som obligatorisk. Kroppen nämns inte direkt i texten utan uppenbarar sig ändå viktig för elevens hälsa. Om inte kroppen fungerar kan inte eleven fungera på ett bra sätt och kan inte tillgodogöra sig den utbildning som meddelas. En stark och frisk kropp skapar enligt undervisningsplanen en förutsättning för bättre utbildning och liv efter skolan. Genom resonemangen kan två kroppar synliggöras, en normal och en onormal kropp.

Kroppen som subjekt eller objekt i ”gymnastik, lek, idrott och friluftsvksamheter 1946”

I andra delen av undervisningsplanen presenteras anvisningar för ämnet ”Gymnastik, lek, idrott och friluftsvksamhet”, där målet med undervisningen framställs. Kroppen har en central position i ämnet. Målet med undervisningen är:

[...] genom lämpliga kroppsövningar befordra barnens sunda och allsidiga utveckling, att lösa motoriska hämningar, att vänja barnen vid god kroppshållning och ett för det praktiska livets arbetsuppgifter ändamålsenligt rörelse- och vilosätt samt att hos dem väcka lust för fortsatta

stärkande kroppsövningar och så medelst befordra deras hälsa och levnadsglädje” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 25).

Kroppens rörelse framställs som en funktion för elevens levnadsglädje och förutsättning för ett liv efter skolan. Kroppen ska bli frisk och stark och förberedas för arbetslivet. Kroppen framställs som ett objekt som ska formas, övas, förberedas och stärkas. Kroppen som en funktion för elevens mentala hälsa beskrivs genom följande:

Då rytmiska övningar i många fall visat sig äga god förmåga att i gynnsam riktning påverka efterblivna barns utveckling såväl i kroppsligt som i andligt avseende, bör rytmiska rörelser i stor utsträckning ingå i dessa barns gymnastik, och varje rörelse, vars natur tillåter, bör övas rytmiskt (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 26).

Gymnastiken har en framträdande roll i undervisningen med specifikt utformade rörelseprogram. Idrott, lek och friluftsverksamhet har en mer skymd roll. Idrott och lek beskrivs mer som en metod för att få eleverna att fokusera: “Om intresset under en lektion synes vara på väg att slappna, kan det vara lämpligt att inskjuta någon kortvarig uppiggande lek, en löpning eller dylikt.” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 25).

Undervisningen fokuserar främst på att stimulera kroppen med rytmiska rörelser, övningar för större muskelgrupper, formbestämda gymnastiska rörelser, jämviktsrörelser och med spännings- och avspänningsövningar. Alla olika typer av övningar ska vara anpassade och enkla för eleven och ska inte ställa krav på någon intelligens. Övningarna ska tränas med ledigt utförande och med stor vikt på god hållning. Synen på individens kropp kopplas till medicinska synsätt om muskulaturens spänning eller avspänning, som ett sätt att öva bort och reglera elevens “krampaktiga muskelpartier” (Skolöverstyrelsen, 1946, s. 26).

4.1.3 Sammanfattning ”Utbildningsplan för sinnesslöskolan 1946”

Historikerna Tydén och Broberg beskriver sinnesslöskolan och vården som samhällets och folkhemmets mörka sida (Tydén & Broberg, 2005). De förtydligar att individer som lever med funktionsnedsättning ses som ”onormal”. Att se dessa individer som sämre och ”onormal” är en orsak till att det gömman undan och placeras på internat (Runcis, 1998). Ytterligare en faktor till varför barn placeras på internat kan bero på att familjesituationen är starkt förknippad med sinnesslöhet. I Sverige ansågs sinnesslöhet kring 1940-talet som ett resultat av alkoholproblem

inom familjen men även otukt och lösdriveri, vilket kan motivera synen på eleven och varför eleven placerades på internat (Runcis, 1998).

Inom politiken togs ingen hänsyn till familjens vilja, utan placering av barn på sinnesslöskola skedde automatiskt (Runcis, 1998). Synen på den sinnesslöa individen var paradoxalt nog att de var "onormala", en samhällsfara och användbara (Areschoug, 2000). Under 1940-talet i Sverige är behovet av arbetskraft hög. Arbetslösheten blev en av flera orsaker till varför sinnesslöa skulle utbildas, arbetsmarknaden krävde det (Areschoug, 2000). Elias skriver att en förändring i människosyn kring vad som är " normalt " och " onormalt " går hand i hand med samhällets ekonomiska och politiska utveckling (Elias, 1991). Detta kan fungera som förklaringsmodell till varför den sinnesslöe eleven nu ses som bildbar och träningsbar. Barn i sinnesslöskolan beskrivs som något problematiskt med svårigheter att förstå egna och andras känslor i sociala sammanhang. Areschoug (2000) förklarar att uppfattningen om problematiken kan förstås i ett sammanhang av att eleverna sågs " onormala " och som en samhällsfara. Sandahl (2005) diskuterar också varför sinnesslöa inte ofta framställs som medborgare i Sverige och det beror till stor del på att för att ses som medborgare, krävs det att du kunde bidra till samhället.

Den provisoriska undervisningsplanen beskriver att kroppen är något som ska övas varje dag med rytmiska rörelser. Att kunna behärska och koordinera sina kroppsrörelser förekommer ofta för att eleverna ska kunna förbättra sin " nervkontroll ". Läkare ser över barnen, utöver skolans gymnastikövningar, för att främja kroppens utveckling till god kroppshållning, rörelser, vilo- och arbetsställningar. Lundquist Wanneberg (2004) konstaterar i sin avhandling att kroppen i grundskolan fram till slutet av 1940-talet beskrevs i termer av en maskin. Detta synsätt skiljer sig från hur kroppen framställs i analysen för provisoriska undervisningsplanen från 1946. Kroppen ses som oanvändbar som ska övas till att bli användbar, hanterbar och duglig. Kroppen ses som ett objekt som ska hanteras och bli duglig och anpassad till samhället (Lundquist Wanneberg, 2004). Elevens förmåga att hantera sin kropp är något som diskuteras av Areschoug. Areschoug (2000) beskriver att under 1940-talet övergick synsättet från att se barnet som ett problem som ska vårdas, till ett pedagogiskt synsätt där barnet istället har möjlighet att utvecklas.

Det " sinnesslöa " barnet påstods ha flera intellektuella brister så som flyktig uppmärksamhet, svagt minne och brister i känslor- och viljelivet. Maja Runcis klargör i sin avhandling att detta förknippades med olika samhällsproblem som fattigdom och arbetslöshet (Runcis 1998). Areschoug beskriver att synen på individens kropp handlade om vad som avvek från det " normala ", precis samma inställning till vilken grad barnet avvek från sin intellektuella

efterblivenhet. Bilden av den ”sinnesslöe” var ett föremål för en normaliserad människosyn (Areschoug, 2000).

Utbildningens fostrande och utbildande karaktär var betydelsefulla riktlinjer inom skolan för sinnesslöa, främst också för att eleverna allt som oftast under uppväxten främst bodde på internat. Att utbilda och fostra elever är något som även Lundquist Wanneberg (2004) beskriver. Hon konstaterar att kroppen blev en funktion för att formas till demokratiska välfärdsmedborgare. Hon hävdar att det låg i skolans uppdrag att sortera eleverna efter vilken typ av samhällsmedborgare de skulle bli. Lundquist Wanneberg (2004) beskriver kroppsliga ideal för de ”normala” i folk- och realskola, liksom Areschoug (2000) visar en kropp som är en funktion för samhället. En kropp som är ett sorts material som kan formas och tränas allsidigt till god hållning och god karaktär. Likt undervisningsplanen för sinnesslöskolan tydliggörs målsättningen om en individ som ska integreras in i samhället och fungera utan att påverka samhället negativt.

4.2 Läroplan för rikets särskolor 1959

Läroplan för rikets särskolor skrivs färdigt den 30 april 1959 av Kungliga skolöverstyrelsen och föregås av Kungl. Maj:ts särskolereglemente om utbildning och fostran åt barn och ungdom. Läroplanen innehåller fem delar, ”Särskolans ändamål och anordning” (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 5) ”Allmänna anvisningar rörande särskolans verksamhet”, (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 5) ”Timplaner” (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 5), ”Kursplaner” (Skolöverstyrelsen, 1959, s.5) och ”Exempel på arbetsordningar” (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 5). Kursplanen är mycket mer omfattande än den tidigare provisoriska undervisningsplanen från 1946 och innefattar 92 sidor (Skolöverstyrelsen, 1959).

4.2.1 Eleven i ”Läroplan för rikets särskolor 1959”

I läroplanen för rikets särskolor 1959 framställs barnet fortfarande som ”onormal” och barnets sociala utveckling är fortsatt centralt och aktuellt. I 1959 års läroplan nämns barnen som elever, vilket är en förändring från 1946 års undervisningsplan (Skolöverstyrelsen, 1959).

Medborgaren

Tiden för läroplanens lansering hade inte alla människor i Sverige rösträtt. *Alla* människor sågs alltså inte som medborgare. I 1959 års läroplan framställs inte elever med funktionsnedsättning som ”medborgare” utan som ”samhällsmedlemmar”. Att de inte benämns som medborgare är

ett viktigt resultat. Enligt läroplanen *kan* eleverna bli "samhällsmedlemmar" (Skolöverstyrelsen 1959, s. 5), men måste då med rätt bildning och träning utvecklas till en individ som kan bidra till svenska samhället.

Under rubriken för "Ansvar och samarbete" (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12) beskrivs att skolan ska fostra barnens kroppar. Barnen ska lära sig "yttre hyfsning" (Skolöverstyrelsen, 1959, s.12) och beskrivs som användbart för förståelsen för ordentliga kläder, hövlighet mot andra och vårdat uppträdande. Eleverna ska även få uppgifter för att öva sin förmåga att ta ansvar, som att sköta klassrummets blommor och dela ut skolböcker. För att passa in i samhället och bland andra skolkamrater ska barnen öva social förmåga genom samarbete med andra barn. De ska lära sig att ta initiativ till att hjälpa andra, både i skola och vardagsliv. Det är en social elev som ska fostras för att visa aktning mot andra samt fostras till ett ordentligt utseende som kan kontrollera sina känslor.

Hemmet

I 1959 års läroplan anses föräldrar inte längre påverka sina barns utveckling negativt. Synen på funktionsnedsättningen är således att den inte längre kommer från hemmet. Tvärtom skall fokus läggas på en god dialog mellan föräldrar och skola: "Ett gott och förtroendefullt förhållande mellan skola och hem är en viktig förutsättning för de ungas fostran." (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12). Läroplanen framställer familjen som ett verktyg för att fostra barnet, istället för att skolan enbart står för barnets fostran (Skolöverstyrelsen, 1959).

Ovan analys kan förklaras med att samhället vill förändra bilden kring hur och varför en individ "får" en funktionsnedsättning (Elias, 1991). Det som paradoxalt nog yttrar sig i läroplanen är hur den för samman alkoholproblem med föräldrar till barn i särskolan. Det blir tydligt att kunskap om alkohol är en del av skolundervisningen för att avskräcka elever från användandet av alkohol. Däremot under rubriken "undervisning om narkotisk och stimulerande ämnen" (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12) står det att:

Han (läraren) bör förklara, hur alkoholbruket griper in i många av livets sammanhang, nämna de skäl som talar för personlig avhållsamhet men alltid undvika att fördöma alkohol brukaren. Hänsyn bör härvid tas till elevernas hemförhållanden (Skolöverstyrelsen 1959, s. 12).

I läroplanen får utbildning om narkotika och alkohol stort utrymme. Utrymmet uttrycker en rädsla för aktuella eller kommande sociala problem i samhället. Skolan vill avskräcka elever från brukandet av alkohol. Läroplanen framställer emellertid en form av humanism i relationen

till alkohol. Läraren i citatet ovan avråds från att fördöma alkoholbrukaren, för att ta hänsyn till att elevernas hemma förhållandet (Skolöverstyrelsen, 1959). Detta leder till paradoxen, att skolan i en mening vill ha en bra relation till hemmet, vilket vittnar om en förändrad syn på elevens hemmaförhållande. Likväl verkar skolan utnyttja mycket tid på att försöka fördöma alkoholen för individer med funktionsnedsättning.

Utbildningens mål

Under första rubriken "Särskolans ändamål och anordning" (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 9) och rubriken "Allmänna bestämmelser" (Skolöverstyrelsen, 1959, s.9) beskrivs synen på eleven: "Målet för verksamheten bör vara att utveckla eleverna till harmoniska, dugliga och ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar." (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 9).

Eleverna framställs som utvecklingsbara för att i slutet av utbildningen bli "dugliga" människor och samhällsmedlemmar (Skolöverstyrelsen, 1959). Vad som inte synliggörs är en framställning om att barnen i särskolan redan från skolstart inte är harmoniska. Eleven skall alltså tränas till att bli lugn, nedtonad och passa in i omgivningen. Viktigt att förstå är att eleven i särskolan 1959 inte kan bli goda samhällsmedlemmar utan endast "dugliga". Begreppet "duglig" tolkas i detta fall som att eleverna endast kan bli acceptabla samhällsmedlemmar:

Stor vikt bör läggas vid att hos barnen genom övning nöta in grundläggande, enkla regler för sättet att uppträda bland andra människor. Störande eller uppseendeväckande vanor och beteenden bör med varsamhet bearbetas (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12).

Eleverna framställs som att de skall bli normala människor och de skall fortfarande träna och utbildas till att förbättra sitt beteende. Eleven skall träna bort sina brister och fokus skall läggas vid att göra dessa människor till normala. Allt som är "onormalt" hos eleverna skall tränas bort, i riktning för att passa in i det svenska folkhemmet. Läroplanen lägger stor vikt vid individens sociala utveckling, den skall lära sig att samarbeta, uppträda bland människor. Detta vittnar om en förändring i synen på eleven med funktionsnedsättning (Skolöverstyrelsen, 1959). Utveckling och förbättring kan ses som ledord och individen skall utvecklas och förbättras till en "normal" och "duglig" människa.

I läroplanen framställs barn med funktionsnedsättning som elever. Detta vittnar om att synen på människan har förändrats. Eleven i särskolan ska inte skiljas från andra elever. Eleverna framstår likväl som problematiska i läroplanen. Det står att läraren får räkna med förseelser och försummelse, för att dessa barn inte är vanliga barn (Skolöverstyrelsen, 1959). I läroplanen framställs eleverna som annorlunda och lite sämre än "vanliga" barn, något som

lärare får räkna med. Under rubriken "Skolan och eleverna" beskrivs synen på eleven: "Förseelser och försummelse av olika slag från elevernas sida måste man räkna med." (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12). Vidare står det att läraren inte alltid ska tillrättavisa elevens försummelse för läraren inte alltid kan hjälpa eleven. Detta kan förklara varför de endast anses kan bli "dugliga samhällsmedlemmar" (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 5). Uppfattningen om elevernas problematiska beteende kan beskrivas med följande citat:

Stor vikt bör läggas vid att hos barnen genom övning nöta in grundläggande, enkla regler för sättet att uppträda bland andra människor. Störande eller uppseendeväckande vanor och beteenden bör med varsamhet bearbetas (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 12).

Eleverna framställs som socialt missanpassade och ska lära sig enkla regler för att ha möjlighet att vistas bland människor. Det är en elev med sociala svårigheter och ska tydligt förbättra sin sociala kompetens. Eleven ska passa in i samhällsnormen anpassas till nya möjligheter i samhället.

4.2.2 Kroppen i "Läroplanen för rikets särskolor 1959"

Läroplanens mål beskriver en kropp som, i enlighet med Elias (1991), ska disciplineras till att bli en värdig och passande del av samhället (Skolöverstyrelsen, 1959). Förutom elevens förmåga att lära sig att passa in i samhället efter tydliga kriterier har läraren i synnerhet en viktig roll i att både fostra men även upptäcka om elevens utveckling går åt rätt riktning. Läraren ska se till att barnet blir en social och självsäker individ med en frisk och sund kropp. Det är lärarens goda föredöme och förnuft som ligger till grund för att vägleda eleven till en accepterad samhällsmedlem. Synsättet på individen kan förstås som dualistisk. Kroppen blir något objektifierat som ska anpassas efter samhällets normativa uppfattningar om vad som är accepterat och normalt mot andra samhällsmedlemmar (Skolöverstyrelsen, 1959).

Utbildningsmål i "Gymnastik med lek och idrott" 1959

Läroplanen synliggör inte bara en kropp som är bildad, som kan utföra praktiska handlingar, utan även en social kropp som kan fungera i sociala sammanhang. När elevens mognad ökar ska läraren höja sina krav på elevens behärskning av sin kropp. Det är en problematisk kropp som framträder:

Stor vikt bör läggas vid att hos barnen genom övning nöta in grundläggande, enkla regler för sättet att uppträda bland andra människor. Störande eller uppseendeväckande vanor och manér bör med varsamhet bortarbetas (Skolöverstyrelsen, 1950, s. 12).

Om elevens kroppsliga problem fortgår kan eleven få problem med att passa in i skolan och bör bli föremål för behandling. Det är emellertid inte enbart en bildande och fostrande roll som särskolan har utan något framträdande är bildning inom friluftsliv. Friluftsliv ska ge eleven rekreation och en paus från skolarbetet. Läroplanen beskriver friluftsverksamheten som en komplettering för det dagliga skolarbetet:

Friluftsverksamheten kan ofta på ett särskilt sätt tjäna elevernas fostran. Samvaron under friare former mellan lärare och elever och emellan eleverna inbördes kan verksamt bidra till att utveckla deras kamratkänsla och hjälpsamhet samt deras solidaritet med skolan (Skolöverstyrelsen 1959, s. 11).

Eleven ska få komma ut till frisk luft och under lugnare former få utveckla sin sociala kompetens. Det är inte bara en hälsosam kropp som ska fostras och disciplineras utan även en kropp som ska disciplineras till att fungera själv i samhället efter skolans utbildning. För att bli en medborgare i samhället som kan fungera självständigt ska kroppen även få ekonomisk fostran, sexualundervisning, tysta övningar, för att öva barnets koncentrationsförmåga och trafikundervisning för att lättare kunna möta de krav samhället kräver (Skolöverstyrelsen, 1959).

Läroplanen framställer genom ett slags "pedagogiskt vårdande" och ett slags "pedagogiskt disciplinerande" av kroppen. En kropp som ska tas hand om, men även en kropp som är disciplinerad och övervakad. Kroppen uttrycks inte specifikt i läroplanen men är därmed inte osynlig. Kroppen ses som ett objekt som kan iakttas och bedömas.

Ett framträdande och ofta förekommande ord i läroplanen är begreppet "fostran". Under läroplanens andra avsnitt "Allmänna anvisningar rörande särskolans verksamhet" beskrivs och särskiljs elevens kropp och personlighet inom ramar för skolans fostrande uppdrag: "Den skall (skolans fostran) sålunda främja de ungas personlighetsutveckling och skapa förutsättningar för elevernas sunda kroppsliga utveckling." (Skolöverstyrelsen, 1959, s.11).

Det är elevernas personlighet *och sunda* kropp som ska utvecklas genom skolans fostrande uppdrag. Resonemangen visar ett dualistiskt synsätt på individen, att personligheten, "det inre", särskiljs från kroppen. Kroppen är ett separat objekt som ska övas. Kroppen ses som

ett projekt för att både bli av med sina kroppsliga åkommor för att slutligen passa in i samhället (Skolöverstyrelsen, 1959).

Förutom begreppet “fostran” framstår samverkan mellan läkare, vårdare, internatpersonal, lärare och elev som viktiga. Samverkan dem sinsemellan är betydelsefullt för barnets utveckling och huvudsakligen är det relationen mellan lärare och vårdinstitutionens personal som nödvändig för att bedöma individens utveckling. Relationen mellan läraren och eleven beskrivs som essentiell för elevens trygghet, tillit och utveckling. Om relationen mellan elev och lärare är god kan möjligheterna för att läraren kan elevernas beteenden och kroppsspråk. Det således en social kropp som till det yttre ska vara fin och ordentlig och är föremål för övervakning och värdering.

Kroppen som objekt eller subjekt i “Gymnastik med lek och idrott” 1959

Under fjärde delen i läroplanen beskrivs anvisningar för kursplanen “gymnastik med lek och idrott”. Målsättningen med kursplanen är:

[...]att tillfredsställa elevernas naturliga rörelsebehov, att hos dem befordra en allsidig kroppslig utveckling, att lösa motoriska hämningar samt att vänja barnen vid god kroppshållning och ett för praktiska livets arbetsuppgifter ändamålsenligt rörelse- och vilosätt (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 59).

Kroppen blir i målsättningen en funktion för att klara av vardagen efter de normer som anses vara “ändamålsenliga” rörelser. Kroppen är ett nödvändigt verktyg för att klara sig genom livet. Objektivifieringen av kroppen framställs som instrumentet för att tillfredsställa den “inre kroppen” som behöver röra på sig för att må bra. Vidare beskrivs att undervisningen behöver bedrivas för att bidra till elevernas hälsa och förståelse för ämnets välmenande funktion:

Undervisningen bör bedrivas så, att den skänker rekreation i det dagliga arbetet, vänjer eleverna vid samarbete samt skapar förståelse för kroppsövningar och friluftsliv som led i en sund utveckling (Skolöverstyrelsen, 1959, s. 59).

Kroppen ska inte bara fungera som ett hjälpmedel för att på bästa sätt klara av vardagen utan ska vara föremål för återhämtning, bildning och sociala samspel. Kroppens sunda utveckling premieras och tas inte kroppen hand om kommer eleven må sämre. Kroppen framställs tydligt

i läroplanen som ett instrument, material, funktion, objekt, för individens välmående, bildning och sunda utveckling (Skolöverstyrelsen, 1959).

4.2.3 Sammanfattning ”Läroplan för rikets särskolor 1959”

I 1959 års läroplan benämns inte barnen som ”sinnesslöa” utan som ”psykiskt efterblivna” (Skolöverstyrelsen, 1959). Detta beror delvis på den debatt som fanns i riksdagen kring 1950, där ”sinnesslö” ansågs vara ett opassande begrepp (Areschoug, 2000). 1950-talet ses som en vändpunkt för vården och utbildningen för människor med funktionsnedsättning. Barnen fick numera besöka sina föräldrar trots att de bodde på skolhem, det var inte längre anordnat som en anstalt (Areschoug, 2000). Detta får stöd av läroplanen, då relationen med hemmet påtalas vid upprepade tillfällen (Skolöverstyrelsen, 1959). På sätt och vis kan det talas om en öppnare syn på orsaken till att eleven är sinnesslö. Däremot behövs det nämnas att familjen till de sinnesslöa ändå är starkt förknippat till alkohol, en stor del av undervisningen utgår från att fördöma alkoholen (Skolöverstyrelsen, 1959).

Arbetsmarknaden hade under denna tid förändrats, från att människor med funktionsnedsättning skulle arbeta på jordbruk så förflyttades det till att de kunde arbeta på industrier, där det fanns ökad efterfrågan. (Areschoug, 1995). Människor som har en funktionsnedsättning skulle nu få ett bättre liv, skolhemmen vars anordning fortfarande var i bruk skulle göras hemtrevligt. Detta framkommer också i läroplanen, då det nu börjar talas om skolhem som skulle ha en bra relation till familjen (Skolöverstyrelsen, 1959).

En intressant iakttagelse är att eleverna fortfarande syns och framställs som annorlunda och skall tränas till att bli normala. Detta var en tankegång som var kvar från 1940-talet och är en av de kontinuiteter som återfinns i läroplanen för rikets särskola 1959 (Areschoug, 1995). Återigen benämns inte individer med funktionsnedsättning som medborgare, vilket vanliga skolan skulle fostra sina elever till (Lundquist Wanneberg, 2004). Anledningen till att eleverna inte framställs som samhällsmedborgare är för att de ses som samhällsmedlemmar. Sandahl (2005) förklarar att samhällsmedborgare kan ta hand om sig själva och kan bidra till samhället, vilket individerna i särskolan inte tycks kunna.

Kroppen i läroplanen framställs som ett föremål som individen äger men måste fostras för att passa in. Individen är föremål för en dualistisk människosyn. Personligheten ska utvecklas och kroppen ska regleras. Individens teoretiska kunskap är inte aktuell utan motivet är ett annat. Det är individens personlighet som måste utvecklas, en praktiskt och anpassad förmåga som ska läras in. Det är en harmonisk, duglig, behärskad och ansvarskännande individ och medlem i samhället som ska produceras. Det är en vårdande institution som träder fram i

läroplanen för särskolan under 1950-talet, en brytningstid mellan medicinskt och ett pedagogiskt behandlingssätt som enligt Tydén och Broberg kan synliggöra en allmän attitydförändring om psykiskt utvecklingsstörda i samhället (Broberg & Tydén, 2005). De skriver att steriliseringar av utvecklingsstörda minskade drastiskt under 1950-talet som en del i en mer humanare människosyn. Den generella bilden av kroppen i idrott i grundskolan under 1950-talet fokuserar istället på att bilda två medborgarkroppar. En modig, beslutsam och presterande medborgare från läroverken och en stark och disciplinerad medborgare från folkskolan (Lundquist Wanneberg, 2004). I särskolan det är en kropp som ska hjälpas genom flertalet kriterier till att komma bort från samhällets ”de andra” till finnas i en föreställning om ”oss” eller ”vi”. Dock framställs det vidare som omöjligt. Runcis menar att redan på 1930–1940-talen utgjorde, ”de andra”, de som avvek från den psykiska och fysiska normen, exempel på baksidan av samhällets norm. Kroppen hos individen i 1959 års läroplan för särskolan kan inte utvecklas till att fungera i samhället som ”alla andra” samhällsmedlemmar (Runcis, 1998). Kravet efter särskolans gång är att kroppen ska klara sig och att kroppen ska överleva (Areschoug, 1995).

I kursplanen för ”gymnastik med lek och idrott” blir kroppen objektifierad till ett hjälpmedel för att må bra. Kroppen ses inte som en del av en teoretiskt, själslig kunskap utan som ett verktyg och objekt för individens välmående. Individens välmående och förmåga att bilda och utvecklas sunt blir en funktion för kroppens välmående. Får den fysiska kroppen övas, formas och återhämtas kan den ”inre kroppen” tillfredsställas.

4.3 Läroplan för särskolan 1973

Den ”Allmänna” delen i läroplanen har ett omfång på 130 sidor och ”Supplementsdelen”, som innehåller kursplaner, omfattar 399 sidor. Kursen ”Idrott och hälsa” kommer endast läsas i supplementsdelen (Skolöverstyrelsen, 1973).

4.3.1 Eleven i ”Läroplanen för särskolan 1973”

Medborgaren

Läroplanen beskriver inte människor med funktionsnedsättning som medborgare. Återigen utelämnas begreppet medborgare. Begreppet ”samhällsmedlemmar” återkommer i läroplanen vilket vittnar om att eleverna har en plats i samhället, dock inte en fullvärdig plats i samhället.

Läroplanen beskriver att eleven skall lära sig om att både samhälle och skola har uppgifter till dem: ” [...] samtidigt bilda en uppfattning om de uppgifter skola och samhälle ger den

enskilda.” (Skolöverstyrelsen 1973, s. 8). Citatet beskriver att eleven i särskolan ska lära sig att förstå att hen kan bidra till samhället. Däremot inte på samma vis som barn i grundskolan, då eleven i särskolan inte framställs som medborgare (Skolöverstyrelsen, 1973).

Hemmet

I läroplanen framställs elevens funktionsnedsättning inte längre vara ett resultat av föräldrars genetik eller sociala problem. Tvärtom, föräldrar anses nu bidra till en positiv utveckling av barnet. Läroplanen beskriver att detta dock endast kan ske till viss grad då föräldrarna kan vara överbeskyddande vilket kan påverka elevens utveckling negativt: ”Föräldrakontakt är av stor betydelse för såväl föräldrar som elev skall känna sig trygghet och förtroende till skolan.” (Skolöverstyrelsen, 1973 s. 17) Vidare står det i läroplanen “Det får dock inte leda till en ytterligare bindning” (Skolöverstyrelsen 1973, s. 17) och “[...] hjälpa eleven till frigörelse från den överbeskyddande miljö [...]” (Skolöverstyrelsen, 1973 s. 17).

Eleverna ses som individer som måste bort från sin “överbeskyddande miljö” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 9). Elevernas föräldrar, jämfört med tidigare läroplaner, nu som hjälp för barnets lärande.

Utbildningens mål

Elever ska inte tränas till att bli normala, utan de skall nu tränas till att förstå och acceptera sin psykiska funktionsnedsättning. Eleverna får ett tydligt människovärde och en mer humanistisk syn på eleverna tycks förekomma. Målsättningen med undervisningen i 1973 års läroplan är:

Den genom samhällets försorg bedrivna undervisningen av psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar har till syfte att meddela eleverna kunskaper och färdigheter som är av betydelse för deras situation i och utanför skolan och senare som vuxna, samt att i samarbete med hemmen befrämja elevernas utveckling (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 6).

Eleven framställs i citatet ovan som ett objekt, ”genom samhällets försorg”, i behov av vård. Undervisningens grund är av vårdande karaktär och generar en målsättning om att eleven ska formas och övas, utan antydning om att utvecklas, för att kunna klara sig i samhället. Att eleverna ska undervisas utifrån deras behov och deras möjligheter är ett tydligt exempel på individualisering. Skolan ska nu genomföra undervisning utifrån varje elevs behov. Synen på elever med funktionsnedsättning framställs således att varje elev är olika, och ska tränas utifrån

sina förutsättningar. Vad som blir tydligt i läroplanen är att synen på eleven i särskolan har förändrats från att eleven ska *bli normal*, till att eleven *är onormal* men ska tränas upp utifrån sina förutsättningar (Elias, 1989).

Utöver gränsdragningen mellan ”normalt” och ”onormalt” visar läroplanen ett större intresse än tidigare läroplaner på elevens sociala utveckling. Eleven framställs som en individ som saknar social kompetens. Det som dock är påtagligt är läroplanens fokus kring att utveckla barnets sociala sida. En bidragande orsak kan vara att läroplanen påstår att eleverna skall göra samhällsnytta och det kan bli enklare för eleven att göra om den lär sig hur hen skall bete sig.

[...] att försöka få eleverna att acceptera gängse sociala normer och värderingar och genom utbildning och träning öka deras förutsättningar till samhällsanpassning samt att finna lämplig placering för dem i samhällsliv (Skolöverstyrelsen 1973, s. 45).

Citatet ovan visar att skolan ska verka för att eleverna ska passa in i samhället. Att få eleverna att passa in i samhället är inte att träna de till att bli ”normala”, utan ett tydligare fokus hamnar på att försöka få eleverna att klara av livet i samhället.

Därför måste skolan så långt som möjligt söka hjälpa varje elev att lära känna sig själv, att utveckla sina olika egenskaper och komma till rätta med personliga problem och samtidigt bilda en uppfattning om de uppgifter som skola och samhälle ger den enskilde (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 8).

Skolan vill hjälpa eleven att förstå och lära sig leva med sina ”personliga problem” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 8). Däremot så framkommer återigen att eleverna skall förstå de uppgifter de skall göra för samhället. Läroplanen visar att synen på eleven är att den skall göra sin del i samhällsnyttan. Ur texten synliggörs en förändring från uppfattningen om att forma eleverna till ”normala” genom träning till vilja rehabilitera eleverna. Tanken om rehabilitering vittnar om en ny syn på barnen i skola och hos elevernas föräldrar.

Läroplanen beskriver vad och hur en ”utvecklingsstörd” elev är och betar sig. Läroplanen förtydligar att eleverna inte utvecklas på samma sätt som ”normala” barn. Sett till helheten så påtalar läroplanen att funktionsnedsatta inte skall jämföras med normala barn: ”Utvecklingsstörda har sämre inlärningsförmåga men lika bra minnesfunktioner som normalbegåvade barn” (Skolöverstyrelsen, 1973, s.13). Citatet visar att läroplanen beskriver elever som ”utvecklingsstörda”. Att ha ett ord i meningen som uttrycker “normalbegåvade

barn” (Skolöverstyrelsen, 1973, s.13) påpekar tydligt på en gränsdragning, om det finns något ”normalt” finns det också något ”onormalt” vilket i detta fall är de ”utvecklingsstörda” eleven i särskolan (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 14).

Att endast benämna barn i särskolan som utvecklingsstörda kan visa hur synen är på eleven i särskolan. Eleven är nämligen inget barn, den framkommer inte heller på ett tydligt sätt som människa, utan ”utvecklingsstörd”. Detta leder fram till en tolkning om att eleven i särskolan är ”onormal”.

4.3.2 Kroppen i ”Läroplanen för särskolan 1973”

Utbildningsmål i ”Gymnastik” 1973

Kursplanen i Läroplanens ”Allmänna del” är mycket begränsad. Den visar, utan utförligare beskrivning, ett mål och fyra delmål. Målsättningen är: ”Undervisningen i gymnastik har till uppgift att bidra till elevens allsidiga utveckling” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 121). Delmålen handlar om att eleven *ska* utveckla styrka och kondition, samarbetsförmåga samt intresse för och färdighet i gymnastik- och idrottsformer. Fjärde och sista delmålet handlar om att eleven ska lära känna den egna kroppens funktion och vård i samband med fysisk aktivitet. På grund av kursplanens begränsade omfattning i ”Allmänna delen” har uppsatsen kompletterats med läroplanens ”Supplementdel”. ”Supplementdelen” innehåller detaljerade beskrivningar av särskolans kursplaner. Supplementdelen för särskolans läroplan 1973 är den mest omfattade av studiens lästa kursplaner och innehåller 20 sidor beskrivning av kursen ”Gymnastik”.

I delen för ”Allmänna synpunkter” motiveras innehållet i kursen utifrån bilden av eleven i särskolan:

Eleverna i särskolan är i allmänhet motoriskt sent utvecklade. De har dessutom ofta en övervikt som hämmar dem såväl fysiskt och psykiskt. [...] Synnerligen angeläget är därför att skolans fysiska fostran utvecklar deras kondition, styrka och koordinationsförmåga och att undervisningen anpassas efter varje enskild elevs förutsättningar och intressen (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 340).

Redan i första stycket i kursplanens första del framställs en viss typ av kropp med ett specifikt problem som är föremål för fostran och hjälp. Deras kroppar är ”hämmade”, ”överviktiga” och ”sent utvecklade”. Skolan ska hjälpa eleverna att fysiskt fostra deras kroppar från att bli överviktiga och hämmade till bli till fysiskt tränade individer. Det är en objektiv och problematisk kropp som framställs. Den problematiska kroppen framställs inte som omöjlig att

utveckla. Kroppen ska få möjlighet att bekanta sig med olika fysiska aktiviteter för att uppleva en fortsatt lust att vara fysisk aktiv och tid till återhämtning även efter skolgången:

Ämnet gymnastik skall göra eleverna förtrogna med de former av fysisk aktivitet, som de inte bara i skolan utan också senare i livet kan utöva under sin fritid för att rekreera sig och bibehålla arbetsförmåga (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 340).

Vidare beskrivs att eleven ska förberedas för arbetsliv. Att lära eleverna ett ändamålsenligt rörelsesätt är prioriterat: ”Det bör vara lika naturligt, att eleverna lär sig att röra sig behärskat och ändamålsenligt, som att de lär sig att skriva och tala vårdat. Ett funktionellt rörelsesätt är oftast vackert.” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 340).

Läroplanens målsättning beskriver att undervisningens pedagogik ska vara den enskilda eleven och ska hjälpa varje elev att utvecklas främst allsidigt, psykiskt och fysiskt. Förutom att eleven ska vara centrum för undervisningen är elevens personlighetsutveckling, med utveckling av vilje- och känsloliv starkt betonat. Eleven ska få kunskap om att kunna lära känna sin kropp och ”komma till rätta med personliga problem” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 7)

Kroppen utgör ett problem som kräver en speciellt utformad undervisning. En psykisk- och fysisk hälsa ska premieras. Lärandet och kroppens fysiska status ska vara under övervakning för att kunna främja kroppens utveckling: ”Jämsides med uppgiften att stimulera och öva elevens tankeförmåga är strävan att utveckla hans känslö- och viljeliv väsentlig för personlighetsutvecklingen” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 7). En bildad kropp krävs för att eleven ska få en chans till utveckling, men även en fysisk kropp: ”Vidare är det väsentligt för elevens allsidiga utveckling att skolan ger honom bästa möjliga stimulans för den fysiska och motoriska utvecklingen” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 7).

För att elevens inlärningsförmåga och personlighet ska stimuleras och förbättras ska kroppen utveckla sitt vilje- och känsloliv. Genom att stimulera kroppens fysiska och motoriska utveckling kan eleven lära sig att njuta av musik, konst och natur. Det är en subjektiv, skapande och tänkande kropp som ska stimuleras, men med hjälp av en objektiv fysisk kropp som komplement och hjälpmedel. Kroppen måste vara fysiskt tränad och intellektuellt bildad för att fungera. Ett viktigt hjälpmedel för elevens utveckling av tankeförmåga, fysisk och motorik är lärarens samverkan till eleven. Lärarens uppmärksamhet för eleven är viktig för att kunna bilda sig en uppfattning om eleven för att på bästa sätt både motivera och ge eleven möjligheter att utvecklas (Skolöverstyrelsen, 1973).

Utöver förmågan att inhämta kunskap är miljön runt eleven viktig: ”Det bör finnas en lämplig miljö för varje individ så att han blir välanpassad och känner mening och tillfredsställelse med livet.” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 15). Det är en kropp som ska anpassa och integreras i undervisningen. Eleven ska formas för att passa in. En god miljö bidrar till en bättre anpassning och utveckling av eleven. Det är inte omgivningen som definieras med problem utan eleven:

[...] eftersom skolans uppgift är att förbereda eleven för hans liv som vuxen, måste varje moment i undervisningen antingen direkt eller indirekt syfta till övning av sådana förmågor som behövs för den dagliga anpassningen till boende, arbete och fritid (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 15).

Kroppen ska anpassa sig till skolan, inte tvärt om. Den ”ideala” kroppen är en subjektiv kropp, med stark betoning på utveckling av tankeförmåga, minne, vilja och lust. Men för att individen ska kunna få utlopp för sin ”subjektiva kropp” krävs att den ”objektiva kroppen” är av god funktion. Den ska tränas upp för att kunna bidra till elevens utveckling. Kroppen framställs som utvecklingsbar, dock inom strikta ramar för individens ”störning”. Elevens utveckling är fulländad när den ideala kroppen är uppnådd. En ideal kropp är en tänkande kropp som kan behärska sig. Den har en god tankeförmåga, utvecklad fantasi och utvecklat minne. Den kan reflektera över kunskap, känner god motivation och vilja, samt är fysisk och motoriskt utvecklad.

Kroppen som objekt eller subjekt i ”Gymnastik” 1973

I inledande avsnitt ”mål och riktlinjer” motiveras utbildningen att det är genom ”samhällets försorg” att psykiskt ”utvecklingsstörda” barn och ungdomar ska få kunskaper och färdigheter och att det barn som placeras inom skolformen är psykiskt ”utvecklingsstörd” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 7). Utbildningen i särskolan ska ge ”vissa” rätt till skolgång samt omfattas av personlig och medicinsk omvårdnad. Det är ingen fysisk kropp som är ”störd” i sin utveckling utan det är ”huvudet”, ”själslivet”, som är ”störd” i utvecklingen.

Det är en kropp med speciella problem som kräver speciella åtgärder. Läroplanen är uppbyggd på gedigen utvecklingspsykologisk forskning och kroppen är föremål för tydlig kategorisering. Eleverna ska sorteras med pedagogisk-psykologiska kriterier efter vilken grad av förståndsutveckling för att enklare kunna anpassas till rätt nivå av bildning. Det är en utbildning som differentierar och karaktäriserar elever och kroppar: ”Den utvecklingsstörda

elevens speciella svårigheter och särdrag leder till vissa speciella konsekvenser rörande undervisningen.” (Skolöverstyrelsen, 1973, s. 7).

4.3.3 Sammanfattning ”Läroplan för särskolan 1973”

Det som går att urskilja ur läroplanen för särskolan 1973 är en än mer humanistisk syn på människan och eleven än tidigare. Det svenska skolväsendet kan ses som ett resultat av tidens nya idéer och tankar. Läroplan för särskolan 1973 visar en mer individualisering än tidigare läroplaner (Areschoug, 2000). Barnet hade inte bara en skyldighet att gå i skolan utan även en rättighet att få gå i skolan. Det syns tydligt i läroplanen för 1973 att eleverna ska individualiseras, de ska utvecklas utifrån sina förutsättningar, möjligheter och hinder (Skolöverstyrelsen, 1973).

Individualiseringen var en viktig vändpunkt för samhällets syn på eleven med funktionsnedsättning. Enligt Broberg och Tydén (2005) var det 1974 års lagar om sterilisering som tyder på denna förändrade människosyn, denna uppsats vill dock påstå att läroplanen som utkom 1973 är ett tecken på att dessa förändringar skedde tidigare i det svenska samhället.

Ideologin om ”En skola för alla” hade börjat förverkligas. Alla barns rätt till utbildning utifrån sina egna förutsättningar ansågs essentiellt för barnens utveckling. I läroplanen för särskolan 1973 synliggörs integrering och acceptans mer än tidigare läroplaner (Gadler, 2011).

Det som däremot tydliggörs är att individen i särskolan inte framställs som ”normal”. Vad som ses som ”normalt” och ”onormalt” förändras i samma takt som ekonomiska och politiska idéer och förutsättningar förändras (Elias, 1991). Fortfarande framställs inte eleven som medborgare utan som samhällsmedlem. För att vara medborgare krävs det att du kunde bidra till samhället, vilket eleverna i särskolan fortfarande inte tycks kunna genomföra (Sandahl, 2005). Faktum är att människor med funktionsnedsättning under denna tid inte hade rösträtt, vilket ytterligare stärker idén om att dessa elever inte sågs som samhällsmedborgare.

Kroppen i läroplanen är en del av en gedigen utvecklingspsykologisk forskning. Kroppen är inte längre föremål för medicinskt omhändertagande eller vård utan ska bli föremål för ett psykologiskt och pedagogiskt omhändertagande (Skolöverstyrelsen, 1973). Skolans utbildning ses som en produkt av psykologisk och pedagogisk forskning där eleven personlighetsstruktur och vilje- och känsloliv är aktuell. Forskningens utveckling förändrar uppfattningen om vad som blir allmängiltigt accepterat och blir, likt Elias teori om en civilisationsprocess, att synen på kroppen förändras i takt med samhällets förändring (Elias, 1991). Kroppen ses som ett ”problem” som *kan* utvecklas snarare än som något fel som ska övas bort. Den psykiska hälsan, själslivet, är starkt betonat. Eleven ska lära känna sin kropp, förstå vad som är fel och ska, med

hjälp av skolan, rätta till sina problem. Kroppen är ett problem som ska rättas till. Sandahl sammanfattar i sin avhandling att kroppen under 1960-talet var en del i en social fostran, individen skulle bygga upp en fysisk kropp.

Under 1980-talet blev fokus ett annat, eleven skulle få förståelse för kroppens redskap för ökat välbefinnande genom hela livet (Sandahl, 2005). Emellertid visar vår studie att kroppen i särskolan under 1970-talet framställdes som ska tränas mot en fysisk kropp men ska fungera som ett komplement till sinnet, en ”individens andra kropp”. Kroppen behöver inte vara stark utan den fysiska kroppens funktion är att vara ett komplement för elevens allsidiga utveckling och intellektuella bildning. Kroppen ses inte som en organisk enhet utan som två delar. Kroppen ska utvecklas motoriskt och fysiskt för att komplettera och hjälpa den psykiska kroppen. Det är en psykisk och tänkande kropp som i det dolda träder fram i läroplanen. Den ”tänkande” kroppen placeras hierarkiskt högst i läroplanens mål och riktlinjer, den fysiska kroppen kommer i andrahand både vad gäller utbildning och aktualitet. Kroppen ses som ett problem som ska anpassa sig till skolan. Kroppen ska integreras i undervisningen.

Den ideala kroppen framställs dolt som dualistisk. Först kommer en överordnad subjektiv kropp, en kropp med god tankeförmåga och utvecklad fantasi. Den andra kroppen, den objektiva kroppen, ska vara av god funktion.

4.4 Läroplan för den obligatoriska särskolan 1990

Läroplan för den obligatoriska särskolan 1990 (Lsä90) är fastställd av Skolöverstyrelsen med stöd av 17§ Särskoleförordningen (1986:573). Grundskolans läroplan från 1980 utgör ett fundament för Lsä 90. Lsä 90 innehåller kompletterade delar för att anpassas till särskolans verksamhet. Läroplanen beskrivs som ett ”styrande verktyg” för skolan och dess personal. Läroplanen omfattar 216 sidor och består av tre delar, ”mål och riktlinjer” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 5), ”för skolans verksamhet” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 5) samt ”Timplaner och Föreskrifter för timplaner” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 5) samt ”kursplaner” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 5).

4.4.1 Eleven i ”Läroplan för obligatoriska särskolan 1990”

Medborgaren

Likt tidigare läroplaner benämns inte särskolans som medborgare, utan som samhällsmedlemmar. Vid tidpunkten som läroplanen började användas hade individer med funktionsnedsättning rösträtt, dock inte när läroplanen skrevs. Enligt läroplanen kan inte elever

i särskolan bli goda samhällsmedlemmar utan endast ”dugliga” individer. Sammantaget vittnar framställningen om att elever i särskolan kan utvecklas till ”okej” medlemmar i samhället inte ”goda” som elever i grundskolan. Eleven i grundsärskolan är således efter avslutad utbildning inte ”bra”, eller ”normala” endast ”okej” medlemmar i samhället (Skolöverstyrelsen, 1990).

”Skolan ska fostra.” (Skolöverstyrelsen, 1990, s.19). Så konstaterar Skolöverstyrelsen en av skolans målsättning. Stycket fortsätter med att beskriva skolans och lärarnas fostrande roll gentemot eleverna:

Skolan skall fostra. Det innebär att skolan aktivt och medvetet skall påverka och stimulera barn och ungdomar att vilja omfatta vår demokratis grundläggande värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk, vardaglig handling (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 19).

Eleven i skolan ska aktivt och medvetet stimuleras till att vilja omfatta samt vilja dela de demokratiska värderingar som omfattar svenska samhället. Det är en elev som aktivt ska disciplineras och bli en samhällsmedlem. Det demokratiska samhället ska bäras av demokratins principer såsom av tolerans, respekt för andras egenvärde och människans okränkbarhet och rätt till integritet (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 19).

Hemmet

Föräldrarna får inom 1990 års läroplan ett stort förtroende och ansvaret att fostra eleven i särskolan. Eleven är inte längre ett resultat av föräldrarnas genetik eller beteende, utan föräldrarna är ett komplement till skolan. En tät föräldrakontakt krävs och föräldrarna ska se till så att barnen fullföljer skolplikten. Elevens hemmiljö framställs som en styrka och en utvecklingsmöjlighet för eleven:

Hemmet har det primära och huvudsakliga ansvaret för elevens fostran och vård. Skolans verksamhet skall vara ett stöd för hemmet i en fostran utformad efter de grundläggande demokratiska värderingar i vårt samhälle (Skolöverstyrelsen 1990, s. 29).

Hemmet får en större roll än tidigare läroplaner och eleven skall inte ”hållas undan” från hemmet och samhället. Särskolan och hemmet ska tillsammans bidra till att eleverna blir demokratiska individer. Förhållandet speglar synen på eleven. Hemförhållandena anses positivt för den funktionsnedsatta eleven och det är i hemmiljön miljön eleven känner sig som tryggast.

Förhållandet mellan hem och skola är en stor vändning, från att föräldrarna var ”farliga” med genetiska förklaringsorsaker under 1940–1950-talen, till överbeskyddande under 1970-talet till att ses som lämplig till att fostra ett barn under 1990-talet.

Utbildningens mål

Under slutet av 1980-talet får funktionsnedsatta rösträtt. I läroplanen för särskolan 1990 synliggörs att eleven kan utvecklas ska fostras till en demokratisk individ:

Den gemensamma, demokratiska livshållningen, som skolan i nära samarbete med hemmen skall föra vidare till barnet, innebär att de vuxna bör sträva efter att fostra barnet med minsta möjliga tvång (Skolöverstyrelsen, 1990 s. 20).

Sett till helheten ska barnet fostras utan tvång. Enligt citatet kan tvång förekomma som sista utväg. Eleven skall fostras till en demokratisk livshållning vilket ger en inblick i den förändrade synen på eleven, nämligen att även den som lever med funktionsnedsättning kan bli demokratisk medlem i samhället.

Varje elev är en enskild individ med egen personlighet och egna förutsättningar. En och samma situation kan upplevas olika av olika elever och ge olika erfarenheter. Pedagogiken måste därför anpassas utifrån varje elevs personlighet och förutsättningar (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 21).

Citatet vittnar om en acceptans mot olikheter. Olikheter blir inte något negativt i läroplanen, utan förståelse för dessa olikheter ses som viktiga för elevens utveckling. Det ”normala” står i detta fall för grundskolan. Utifrån varje enskild individ är skolans mål att fostra demokratiska samhällsmedlemmar (Skolöverstyrelsen, 1990).

Under rubriken “Mål och riktlinjer” (Skolöverstyrelsen, 1990 s. 22) lägger läroplanen stor vikt vid elevens emotionella och sociala utveckling. ”Social utveckling förutsätter att eleven får agera i olika situationer så att denna för möjlighet att tillgodogöra sig seder, levnadsvanor och beteendegöringar som råder i samhället.” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 22). Att utbilda social och emotionell kompetens berättar något om vilken syn som finns på eleven.

Eleven ska tränas för att utveckla seder och beteendegöringar, för att det är något som eleven tydligt saknar. Det leder fram till att eleven är ”onormal” för att den inte kan sederna och har kunskaper om hur en individ skall bete sig i olika situationer för att anses ”normal”. I läroplanens första del beskrivs skolans allmänna målsättning med utbildningen. Målet är:

[...] att ge eleverna kunskaper, utveckla deras färdigheter och i samarbete med hemmen främja deras utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvars-kännande samhällsmedlemmar (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 19).

Läroplanen beskriver en skola som ska vara en del av samhället och spegla samhällets demokratiska värderingar. Människosynen som framställs i läroplanen beskriver en människa som är aktiv och skapande, ansvarsfull och aktiv för att kunna vara en del i samhället. Synen på eleven är också något som framställs i citatet ovan, nämligen att eleven är utbildnings- och utvecklingsbar då den både kan ta till sig och utveckla kunskaper och färdigheter (Skolöverstyrelsen, 1990).

Det är en individualiserad men kontrollerad elev som framträder i läroplanen. En elev som ska kontrollera sina känslor och samtidigt hjälpa andra samt även kontrollera att andra följer demokratins principer:

[...] Samtidigt skall skolan hävda vår demokratis väsentliga värden och klart ta avstånd från allt som strider mot dessa. Skolan får alltså inte ställa sig neutral eller passiv i fråga om det demokratiska samhällets grundläggande värderingar. Skolan måste i stället medvetet verka för dessa värderingar och fostra elever till att respektera dem.” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 19).

Disciplineringen av eleven ska inpränta demokratiska värderingar som ska förkroppsliga den ideala samhällsmedborgaren tills skoltidens slut. Det finns ett rationellt förhållningssätt, att eleven ska förstå demokratins principer och att med sin kropp handla därefter. (Skolöverstyrelsen, 1990).

4.4.2 Kroppen i “Läroplan för obligatoriska särskolan 1990”

Utbildningsmål och kroppen i “Idrott och hälsa” 1990

Kursplanen för idrott motiveras i sin inledning med två punkter: ”Kropps-rörelse och friluftsliv behövs för hälsa och välbefinnande” samt, ”Eleverna skall tillägna sig ett funktionellt rörelsesätt” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 134). Kroppen beskrivs som viktig för elevens hälsa och välbefinnande och att kroppens rörelse ska vara funktionell. Ett funktionellt rörelsesätt redogörs inte för i läroplanen men under avsnittet för ”Idrott och hälsa” målsättning beskrivs ämnets funktion för fysisk, psykisk och social utveckling. Kursplanens målsättning beskriver kroppens behov av rörelse för att finna och förstå en livslång glädje för rörelse, hälsa och välbefinnande.

Kroppen framställs i läroplanens målsättning som ett medel för att uppnå hälsa, välmående och rörelseglädje. Det är *genom* kroppen som hälsa, välmående och rörelseglädje stimuleras. Olika typer av rörelser ska övas för att utveckla kroppens rörelserepertoar; ”De (eleverna) skall få möjlighet att uppleva rytm, att i rörelse uttrycka känslor och sinnesstämningar samt att utveckla sin självförtroende och skapande förmåga.” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 134). Det är en kropp som ska hjälpa eleven att uttrycka känslor, som ett komplement till att utveckla elevens vilja att röra sig.

Under avsnittet ”riktlinjer för arbetet - innehåll och samverkan” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 27). beskrivs hur övergången och samverkan går till mellan särskola och grundskola:

Det kan vara svårt att inför skolstarten avgöra om en elev behöver undervisning i särskolan. Även om en adekvat skolplacering alltid skall eftersträvas väljer man därför ibland att först pröva undervisning i grundskolan. Många elever kommer därför att börja i särskolan efter en tid i grundskolan (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 28).

Det är en övervakad elev som beskrivs. En objektifierad kropp som ska ses över om huruvida den passar in eller inte. Om kroppen inte anses klara av grundskolans krav sker en placering inom särskolan. Under avsnittet ”integrerad elev” nämns att elever från särskolan kan bli föremål för integrering inom grundskolan:

Ibland finns anledning att låta eleven få sin undervisning inom grundskolan - eleven integreras. Särskoleeleven skiljer sig från övriga elever i inlärningsförmåga och skolprestationer. Därför skall läroplanen för den obligatoriska särskolan vara vägledande (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 29).

Elevens individualisering är viktig, undervisningen ska bedrivas på olika nivåer och stöd till de som behöver ska finnas tillgänglig. Men lärarens roll är att integrera eleven i arbetet och se till att eleven anpassas till skolan. Lärarens observerande roll över eleven beskrivs som nödvändig: ”Vid all integrering av särskoleelever i annan skolform skall personalen vara uppmärksam på attityder till särskoleeleverna och aktivt verka för goda relationer.” (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 29). Det är en kropp som i läroplanen ska försöka anpassas till grundskolans ”normala” kroppar men kan bli föremål för utsatthet, vilket läraren har som uppgift att förhindra.

Skolans riktlinjer beskriver en kropp som ska bildas och anpassas till samhällslivets krav. Inom särskolan är praktiskt arbetslivsorientering viktig. Där ska särskoleeleverna få praktiskt orientera sin egen uppfattning av sin omgivning men även sig själva. Under avsnittet ”Vidare

studier och betyg” beskrivs att särskoleeleven inte erhåller ett betyg för fortsatta studier utan ett intyg om att eleven får fortsätta inom yrkesskolan

Kroppen som objekt eller subjekt i ”Idrott och hälsa” 1991

I tidigare avsnitt presenterades målsättningen med kursplanen i ”Idrott och hälsa”. I avsnittet uttrycktes en tänkande och reflekterande kropp. Eleven lärs att vara sin kropp, men det är inte bara en känslös kropp som uttrycks utan en kropp som eleverna ska få kunskaper om att sköta och utveckla:

Eleverna skall skaffa sig kunskaper om hur man sköter sin kropp och hälsa, om hur människan fungerar i arbete och vila, om olika handikapp samt om riktiga arbetsställningar och arbetsrörelser (Skolöverstyrelsen, 1990, s. 134).

Kroppen uttrycks som en funktion för en god samhällsmedborgare. ”Man” (eleven) ska veta hur sin kropp (objekt) ska skötas. Kroppen formas till ett objekt som ska tas omhand och vårdas för att bli en passande medborgare för samhället. Det är således en kropp som är skilt från subjektet (eleven). Undervisningen ska anpassas efter den elev som förekommer inom idrott. Det är en inkluderande atmosfär där eleven ska få vara med och uttrycka sina åsikter och tankar om ämnets innehåll. Det är en självständig kropp som bildas. En kropp som ska kunna ta egna initiativ och har hänsyn till andra människors olika förutsättningar. Det är en disciplinerad kropp som ska bli en demokratisk medborgare. I friluftsliv blir syftet att kroppen ska få möjlighet till rekreation (Skolöverstyrelsen, 1990).

4.4.3 Sammanfattning ”Läroplan för den obligatoriska särskolan 1990”

Eleven framställs i läroplanen för 1990 som utvecklingsbar och kontakten med hemmet ska vara stark. Ansvar för barnets fostran bör i första hand hamna på föräldrarna eftersom barnet är som mest tryggt i hemmet (Skolöverstyrelsen, 1990). Från och med 1960 sker en långsam förbättring för individer som lever med funktionsnedsättning. Samhället vill förbättra levnadsvillkoren för människorna som lever med funktionsnedsättning (Tideman, 2000).

Normativa uppfattningar syns också i läroplanen, då en tolkning är att eleven ses som socialt och emotionellt ”onormala” och genom att utsätta eleven för olika didaktiska situationer kan eleven tränas för att passa in i samhällets normativa uppfattningar. En viktig aspekt att förstå är att eleven i ”Läroplanen för den obligatoriska särskolan 1990” inte framställs som medborgare, vilket också skapar en syn på eleven som ”onormala”. Eleven kan endast bli en

duglig samhällsmedlem, inte medborgare. Däremot anser Tideman (2000) att det finns en kontinuitet över skolan och eleven inom handikappspolitiken. Han menar att under 1990-talet fanns fortfarande behov hos staten att kategorisera människor som ”normala” och ”onormala”. Eleven skulle uppfostras till att passa in i den norm som samhället förmedlar (Tideman, 2000). Denna förbättring av levnadsvillkoren syns i läroplanen för 1990. Att fostra eleven till samhällsmedborgare eller demokratiska medborgare framkommer inte. För att vara medborgare krävs det att du kan bidra till samhället vilket eleven i särskolan inte kan göra. (Sandahl, 2005). Eleven ska däremot fostras till en demokratisk individ. Till skillnad från tidigare läroplaner synliggörs en början på förändring. Eleven ska bli demokratisk vilken passar med dåtidens politiska och samhälleliga utveckling i frågan om rösträtt för alla. Elias (1989) beskriver det som att när samhället skall förändras så behövs synen på människan, det normala och onormala förändras, vilket främst görs genom fostran av unga. Detta kan ses som en del av ett disciplineringsprojekt (Elias, 1991).

Empirin som framställs ur analysen för ”Läroplan för den obligatoriska särskolan 1990” visar en kropp som konstrueras och formas, är objektiv och allmängiltig. Objektet (kroppen) är skiljt från subjektet (eleven). Eleven ska få kunskap och förståelse för hur kroppen ska skötas och tränas. ”Hälsa” framstår som elevens insikt om hur kroppen ska fungera. Kroppen i grundsärskolan framställs som en annan än den i grundskolan. Öhman (2007) konstaterar i sin analys att diskurser av naturvetenskapligt språkbruk konstituerar en specifik bild av kroppen.

Öhman beskriver att kunskap om kroppen ska förstås i uttryck av ”orsak och verkan”, ett föremål som ska skötas, hanteras och kontrolleras. Kroppen i läroplanen ses som ett projekt som ska bli självständig. Sandahl (2005), som jämför skolans idrottsundervisning på normativ- och praktisk nivå 1962–2001, konstaterar istället att kroppen i läroplanerna från 1962–1994 ses som ett objekt under funktionella målsättningar. Övningar av kroppen bidrar till positiva effekter utanför det idrottsliga (Sandahl, 2005).

Marie Öhman (2000) och Björn Sandahl (2005) framställer kroppen i grundskolan som en samhällets norm, om hur en ideal individ ska vara. Deras resultat blir i föreliggande studie, likt Elias (1991) civilisationsteori, att läroplan (samhället) och individ utvecklas gemensamt. Samhällets syn på kroppen i grundskolan blir till ett projekt som ständigt är under utveckling. Kroppen i särskolan framställs istället som ett objekt som ska skötas och tränas för att kunna fungera i samhället.

4.5 Läroplan för grundsärskolan 2011

Läroplanen för grundsärskolan 2011 är uppdelad i tre delar, "Skolans värdegrund och uppdrag" (Skolverket, 2011, s. 6), "Övergripande mål och riktlinjer" (Skolverket, 2011, s. 6) och "Kursplaner" (Skolverket, 2011, s. 6). Läroplanen för grundsärskolan 2011 omfattar 164 sidor.

4.5.1 Eleven i "Läroplan för grundsärskolan 2011"

I uppsatsens analys av tidigare läroplaner har resultatet visat att fokus varit att förklara och beskriva eleven. Denna metod syns inte på samma sätt i 2011 års läroplan. Det som uppsatsen vill påvisa med detta är att läroplanen för grundsärskolan 2011 visar en normalisering. Läroplanen lägger inte stor vikt vid att beskriva eleven utan fokus läggs på vad eleven ska lära sig (Skolverket, 2011).

Medborgaren

I början av grundsärskolans läroplan uttrycks att: "De samlade läroplanernas första del är i princip likalydande för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan." (Skolverket 2011, s. 3). Läroplanen synliggör ingen information om eleven som går i särskolan och kan tolkas som en normalisering av eleven. Skillnaden mellan grundskolan och grundsärskolan har minskat och liknar nu varandra i hur de ser på och framställer eleverna. Eleverna ska tränas och skolan skall arbeta med liknande åsikter och värderingar oavsett skolform. Det är först i 2011 års läroplan som eleven i särskolan benämns som medborgare. Under rubriken "Skolans uppdrag" (Skolverket, 2011, s. 9) synliggörs läroplanens syn på eleven: "Skolan skall i samarbete med hemmen, främja elevers allsidiga personlighetsutveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare." (Skolverket, 2011, s. 9).

I citatet ovan framställs eleven i särskolan som utvecklingsbar, skapande och tänkande individ, som skall formas till en bra, kreativ medborgare. Att eleven i särskolan framställs som medborgare är återigen ett tecken på den normalisering som tidigare framkommit i läroplanens tolkning.

Skolan ska förmedla utbildning på demokratisk grund, stötta alla elevers utveckling och en för eleverna livslång lust att lära. Det är en elev som ständigt är i en process att utvecklas. Vidare beskrivs att utbildningen ska:

[...] förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom skolan

ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö (Skolverket, 2011, s. 7).

Det är en elev som ska bildas till en demokratisk medborgare och fungera efter normen för de svenska samhällets demokratiska principer. Eleven ska implicit disciplineras för att kunna kontrolleras efter skolan och samhällets värderingar:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla (Skolverket, 2011, s.7).

Elevens förväntade kontroll av sina känslor ska passa in efter värden av en individ som ser efter andras lika värde, okränkbarhet, frihet och integritet samt upplever ett kollektivt ansvar att visa sig lojal mot svaga och utsatta. Det är en elev som fodras följa samhällets förväntade värderingar:

I överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell (Skolverket, 2011, s.7).

Citatet ovan belyser en differentiering som tydliggör en socialt indelad elev. Eleven ska passa in i svenska samhället tillsammans med andra och den elev som inte följer de värdena som följer samhällets och skolans principer passar inte in.

Hemmet

Läraren ska ha god kontakt med vårdnadshavare, vilket ger en bild av en förändrad syn på föräldrar och barn med funktionsnedsättning. Föräldrar och skola ska verka för en bättre skolgång. Föräldrar framställs som något hållbart för elevens förutsättningar att utvecklas i skolan (Skolverket, 2011).

Under rubriken "Skolans uppdrag" (Skolverket, 2011, s. 9) tydliggörs skolans relation till hemmet: "Skolan skall i samarbete med hemmen, främja elevens allsidiga personlighetsutveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare." (Skolverket, 2011, s.9).

Eleven framställs i särskolan som utvecklingsbar, skapande och tänkande individ, som skall formas till acceptabla och kreativa medborgare. Hemmet och föräldrarna får ett stort ansvar och ses nu som en viktig del i att fostra barnet till medborgare.

Utbildningens mål

Det finns i läroplanen fortfarande en gränsdragning mellan vad Elias (1991) skulle beskriva som ”normalt” eller ”onormalt”. Grundsärskolan ska utbilda eleven efter samhällets demokratiska värderingar. (Skolverket, 2011) Synen på eleven är att den skall fostras till samhällsmedborgare. Utbildningen mål beskriver elever som aktiva och skapande. Eleverna skall främjas till att aktivt använda olika verktyg för att lättare kunna uttrycka sig. Sett till helheten läggs stor vikt vid eleven sociala förmåga och elevens aktiva inflytande i den sociala miljön, vilket kan tyda på en syn att eleven skall utifrån sina förutsättningar förbättra sin sociala förmåga och sin förmåga att uttrycka sig. Under rubriken “Kunskap” (Skolverket, 2011, s.15) beskrivs läroplanens målsättning för elevens sociala kapacitet: ”Ge utrymme för elevens förmåga att själv skapa och använda olika uttrycksmedel [...]” (Skolverket 2011, s. 15).

Vad som blir tydligt i grundsärskolan är en form av dualism. Ena sidan en normalisering, där eleverna ses och skrivs om som ”normala”, och andra sidan där grundsärskolans läroplan beskriver eller uttrycker sig som att eleverna i särskolan inte är lika eleverna i grundskolan. Detta fenomen kan bero på att grundsärskolans läroplan inte har samma mål som grundskolan för att eleverna är ”onormala”. “För grundsärskolan finns anpassade mål för grundsärskolan och träningsskolan.” (Skolverket, 2011, s. 3). Sett till helheten har läroplanen för grundsärskolan beskrivit hur mycket grundskolans läroplan påminner om grundsärskolan. Detta ger en förståelse för att det finns föreställning om att särskolans elever inte kan uppnå samma utbildningsmål som grundskolan.

I grundsärskolans läroplan 2011 ska eleverna individualiseras. Alla elever framställs inte som jämlika utan alla elever ska utvecklas efter sina egna förutsättningar: ”Ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande, stärka elevens vilja att lära och elevens tillit till sin egen förmåga.” (Skolverket 2011, s. 15).

4.5.2 Kroppen i ”Läroplan för grundsärskolan 2011”

Utbildningsmål i “Idrott och hälsa” 2011

Under avsnittet för ”Skolans uppdrag” beskrivs en individualiserad kropp som blir en mottagare och bärare av ett kulturarv. En kropp som ska kunna gå från en generation till en annan;

”Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.” (Skolverket, 2011, s. 9).

Eleven i grundsärskolan ska inte enbart bli en bärare av svensk kultur utan ska bli en individualiserad individ med förmåga att fungera av sig självt i samhället. En ansvarsfull och harmonisk samhällsmedlem som är nyfiken och utforskande. Ett exempel på detta är ur Läroplanens andra del för ”övergripande mål och riktlinjer” under rubriken för ”Kunskaper”, där målsättningen bland annat är att varje elev i grundsärskolan ska anpassa och utveckla sina kunskaper i ett allt mer avancerat och utvecklande samhälle och därmed; ”Kan använda modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande.” (Skolverket, 2011, s.14).

Kroppen, genom ovan exempel, blir ett medel i en disciplineringsprocess som ska anpassas efter samhällets förändringar. Beteenden ska inkorporeras i kroppen som en del i en framåtsträvande process där varje individ kan se efter sig själv utan beroende av någon annan. Det blir en process där elevens kropp systematiskt ska bli vuxen och en del av ett samhälle.

Kroppen som objekt eller subjekt i “Idrott och hälsa” 2011

Under läroplanens tredje del presenteras kursplaner och kunskapskrav. I inledningen för kursplanen för idrott och hälsa motiveras ämnet i läroplanen:

Fysiska aktiviteter och en hälsosam livsstil är grundläggande för människors välbefinnande. Positiva upplevelser av rörelse och friluftsliv under uppväxtåren har stor betydelse för om vi bli fysiskt aktiva senare i livet. Att ha färdigheter i och kunskaper om idrott och hälsa är en tillgång för både individen och samhället (Skolverket, 2011, s. 43).

Kroppen bli en del av en helhetsbild på individen. Kroppen och själslivet blir ett, i en organisk helhet. Elevens kunskaper ska både täcka en kroppslig kunskap med ”kunskaper om” idrott men även en själslig och teoretisk kunskap genom ”kunskaper i” idrott. Kroppen ses inte som en separerad dualism utan som en sammanlänkad organism. Kroppen och själen arbetar tillsammans och utesluter inte varandra utan gör istället varandra bättre. Kroppen blir en del av en helhet men ses som det fysiska materialet och verktyget för själens vilja. Fortsättningsvis i kursplanens inledande del presenteras “Idrott och hälsas” syfte:

Undervisningen ska ge eleverna möjligheter att utveckla kunskaper i att planera, genomföra och värdera olika rörelseaktiviteter. Undervisningen ska även bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om vad som påverkar den fysiska förmågan och hur man kan påverka hälsan.

Därigenom ska eleverna utveckla kunskaper om hur fysisk aktivitet förhåller sig till psykisk och fysiskt välbefinnande (Skolverket, 2011, s. 43).

Kroppen som framträder i kursplanen föreställer en kropp som kan och vill utvecklas men kan enbart bli någonting om den samarbetar med sin själ och bara genom den kan kroppen utvecklas. Det är en slags anpassningsbar och flexibel kropp men beroende kropp som synliggörs. Det är en syn på kroppen som en samverkan mellan kroppen som "objekt" och kroppen som "subjekt". Eleven är sin kropp och eleven har en kropp.

I kursplanen ska kroppen bildas till att ta hand om sig själv men fokus ligger inte i att kroppen ska utvecklas som ett redskap för att klara sig utan som en allsidig kropp som kan anpassa sig efter vad själen vill. Kroppen blir det skal som ska tas om hand om. Förståelsen för och insikten i kroppens funktion och själens kunskap blir ur ett hierarkiskt dualistiskt synsätt att själen är överordnat kroppen. Kroppen blir likt en maskin något som ska fungera, servas och smörjas för att både användas och se bra ut men som enbart kan fungera med själen som förare

4.5.3 Sammanfattning "Läroplan för grundskolan 2011"

Tendens till normalisering i 2011 års läroplan tydliggörs genom att avsnitten "Skolans värdegrund och uppdrag" och "Övergripande mål och riktlinjer" är lika för Skolverkets alla läroplaner. Förändringen av synen på eleven och vad som anses "normalt" och "onormalt" sammanfaller med att samhället civiliseras (Elias, 1991). När Läroplanen för 2011 skrevs var skolan och särskolan kommunaliserad. Normalisering av elever är något som Tideman (2000) diskuterar. Han menar att både läroplan och kommunaliseringen var ett sätt att normalisera eleven. Tideman (2000) beskriver också att "normaliseringen" fick ett bakslag och människan har under 1990 talet fram tills idag haft behov av att kategorisera människor. (Tideman, 2000). Föreliggande uppsats visar, i likhet med Tideman (2000), att eleven fortfarande framställs som annorlunda i 2011 års läroplan för särskolan. Kommunaliseringen motiverades genom att det skulle vara bra för individen som levde med en funktionsnedsättning (Tideman, 2000). Kommunaliseringen blev för staten ett sätt att normalisera eleven och det är också denna form av normalisering som är genomgående i läroplanen för särskolan 2011. Synen på eleven är att den är utvecklingsbar och läroplanen speglar på många vis denna syn.

Synen på eleven i läroplanen är en elev som måste uppmuntras för att lära sig vilja saker (Skolverket, 2011). Eleven framställs som en individ som saknar vilja och att vilja skall uppmuntras. Läroplanen påtalar tydligt att alla har rätt till utbildning och att människan skall värna om olikheter vilket kan ses som en acceptans mot att alla är inte lika och detta är en styrka

(Gadler, 2011). Detta vittnar om en annan människo- och elevsyn, där elevens svagheter inte nödvändigtvis behöver tränas bort utan kan också bli elevens styrka. Synen på eleven är en medborgare och ska tränas till demokratiska medborgare. Föräldrar ses inte längre som en svaghet utan tvärtom en styrka för barn som lever med funktionsnedsättning. Vilket tyder på att människan har civiliserats från att beskylla föräldrar för funktionsnedsättning till att föräldrarna är barnets styrka (Elias, 1991). Det går hand i hand med att samhället utvecklas, både politiska och ekonomiska förändringar leder fram till en förändrad syn (Elias, 1984)

Kroppen i läroplanen framställs som ett objekt och ska vara hälsosam och fungera allsidigt i olika situationer. Kroppen framställs som underkuvad själ som ska handla och fungera efter individens egna vilja. Individens *har* en kropp, individen *är* inte sin kropp. Öhman (2007) diskuterar att kroppen görs till ett projekt som ska tränas för att normaliseras i samhället. Föreliggande uppsats visar istället att kroppen i grundsärskolan inte ska tränas eller övas utan ska anpassas till att fungera under lång tid i olika situationer. Stor betoning läggs på förkroppsligande av kunskap men främst på förståelsen och insikten i den kroppsliga kunskapen. Förståelsen och insikten ska spegla en ”nyttig kropp” som är stimulerad till en livslång lust till rörelse (Skolverket, 2011). Det finns inget syfte att göra kroppen stark eller funktionell utan allsidig och flexibel. Kroppen ses dock som en funktion för kroppens vilja som paradoxalt kan tolkas som att kroppen och själen är en gemensam organism för att de båda framställs som en funktion för varandra, men kroppen kan även tolkas som själens maskin varvid själen är styrande (Skolverket, 2011).

5 Avslutande diskussion

I följande avsnitt kommer uppsatsen resultat knyts ihop med tidigare forskning. Komparation av läroplanerna kommer utföras för att besvara uppsatsen sista frågeställning om historisk kontinuitet och förändring. När uppsatsens resultat läses i sin helhet tydliggörs en viktig insikt om och förståelse för att människor under olika tidsperioder uppfattar sin omgivning annorlunda än vad människor gör idag (Thurén, 2007). De långa historiska linjerna som uppsatsen undersöker och presenterar ska synliggöra om det förekommer kontinuitet i synen på elev och kropp eller, likt Elias civilisationsteori, om människosynen förändrats i takt med att samhället förändras (Elias, 1991). Uppsatsens resultat visar att läroplanerna följer samhällets utveckling och i takt med att människor civiliseras så förändras synen på individen och vad som uppfattas som normalt eller onormalt (Elias, 1991).

I 1946 års provisoriska utbildningsplan framställs eleven som annorlunda. Barnet är mindre begåvad än ”normala” elever och ska tränas till att efterlikna det ”normala”. I undervisningsplanen benämns aldrig barnen som ”medborgare” utan som ”samhällsmedlemmar”. Uppsatsens resultat visar att elever i särskolan inte benämns och ses som medborgare först 2011 års läroplan. Enligt Lundquist Wanneberg (2004) var målsättningen med folkskolan att forma goda samhällsmedborgare. I särskolan var målsättningen således inte att skapa ”goda” samhälles medborgare, utan endast ”samhällsmedlemmar”.

Sandahl (2005) uttrycker att en individ ses som medborgare först när hen kan bidra till samhället. Synen på eleven i 1946 års undervisningsplan är således att elever inte kan bidra till den svenska folkhemmet. Elevens funktionsnedsättning förklaras i undervisningsplanen med att eleven har dåliga hemmaförhållanden. För att gynna samhället placeras de sinnesslöa barnen bort från dess föräldrar in på internatskolor. Areschoug (2000) menar att bilden av den sinnesslöa paradoxalt nog var att hen både var en samhällsfara och en tillgång till samhället.

Synen på eleven i 1946 års utbildningsplan är att eleven ses som ”onormal” och skall tränas till att bli ”normal” och kunna bidra till samhället. Runcis (1998) beskriver att samhället förklarade ”sinnesslöheten” med genetiska orsaker och var starkt förknippat med fattigdom.

Kroppen i 1946 års undervisningsplan ses som dualistisk och ska tränas till att bli ”normal” genom gymnastik och lek. Det är en för samhället hanterbar kropp som ska skapas i skolan och funktionsnedsättningen ska genom träning mildras eller försvinna. Lundqvist Wannerberg (2004) skriver att kroppen i folkskolan ska tränas likt en maskin, men enligt resultatet i föreliggande uppsats synliggörs inte detta i sinnesslöskolans undervisningsplan.

Resultatet visar att egenskaper som framställs i 1946 års undervisningsplan är en behärskad och ”onormal” kropp.

I Läroplanen år 1959 synliggörs både förändring och kontinuitet från undervisningsplanen 1946. Förändringen beror till stor del på att de ”sinnesslöa” inte endast ska arbeta med enklare jordbruk utan ska arbeta inom industrin (Areschoug 1995). Synen på eleven är fortfarande i 1959 års läroplan att eleven är ”onormal” och ska tränas till att bli ”normal”. I utbildningen läggs större fokus på elevens sociala utveckling. Areschoug (1995) förtydligar att intresset för elevens sociala utveckling kan förklaras med möjligheten att arbeta i tätbefolkade industristäder istället för enkla bruksjobb i glesbygder.

I 1959 års läroplan framställs inte eleven som medborgare. Lundquist Wanneberg (2004) skriver att elever i folkskolan ska fostras till samhällsmedborgare. Detta skiljs från uppsatsens resultat. Eleverna i särskolan kan endast bli samhällsmedlemmar vilket inte följer folkskolans syn på eleverna. Föräldrarna var fortfarande 1959 stark förknippade med elevens funktionsnedsättning. Alkohol som ämne får stort utrymme i läroplanen, vilket vittnar om tidens inställning till alkohol. Eleven skall fortfarande vara borta från sina föräldrar. Eleven i särskolans läroplan år 1959 framställs implicit som en orsak av föräldrarnas problem som ofta utlöses av ekonomiska och sociala faktorer. Eleven får i 1959 års läroplan ha en god kontakt hem trots att skolan är anordnad som internat, vilket vittnar om en mer humanistisk samhälls- och människosyn. Enligt Runcis (1998) kan en sorts humanism synliggöras från det faktum att sinnesslövärderna fram till 1946 års undervisningsplan inte visade någon hänsyn till barnets familj, tills att under 1950 talet då vård och utbildning till barn med funktionsnedsättning förstatligades. Areschoug (2000) beskriver att 1959 skulle internaten göras hemtrevliga och denna idé tycks det också finnas spår av i läroplanen. En förändring börjar från samhälles elit och kan utifrån Elias civilisationsteori förklaras genom att det finns ekonomiska och politiska aspekter bakom en förändrad människosyn (Elias, 1989). Runcis (1998) tydliggör att uppfattningen om orsaken till elevens funktionsnedsättning fortfarande var elevens familj.

Kroppen i 1959 års särskola framställs som ett hjälpmedel till elevens psykiska och fysiska välmående. Kroppen ska tränas till att eleven skall klara sig och överleva i samhället, vilket vittnar om att människorna med funktionsnedsättning behövs i arbetslivet och i samhället. Lundqvist Wanneberg (2004) skriver att kroppen i folkskolan skulle tränas, medan i särskolan är kroppen något som skall tränas för överlevnad. Kroppen och eleven skall fortfarande i 1959 årsläroplan tränas till att ”bli normal” vilket vittnar om en gränsdragning mellan normal och onormal (Elias, 1991).

Läroplanen 1973 visar på en stor förändring om synen på eleven och kroppen i särskolan. Elias (1989) tillskriver förändringar i synen på människor som en pågående process som ofrivilligt sker. Eleven framställs fortfarande i läroplanen 1973 som ”onormala”. Eleven skall däremot inte tränas till att bli ”normal” längre. Intresset hamnar istället på att eleven skall utvecklas utifrån sina egna förutsättningar. Synen på eleverna i särskolan är således att alla är olika. Ulla Gadler (2011) skriver att ”en skola för alla” realiseras först 1980, däremot så börjar inkluderingen av elever med särskilda behov komma redan på 1970-talet. Att utveckla elever utifrån sina behov, kan vara ett tecken på att idén ”en skola för alla” börjar realiseras. Broberg och Tydén (2008) menar att 1976 års steriliseringslagar är gränsdragningen till en mer humanistisk syn, denna uppsats vill dock påstå att den gränsdragningen kom tidigare. Läroplanen 1973 återskapar dock idén om att människor med funktionsnedsättning inte är medborgare.

Uppsatsens resultat visar att eleverna fortfarande inte benämns som ”medborgare”. Eleven syns fortfarande 1973 som att hen inte kan bidra till det svenska samhället. Hemmet får en stor betydelse i 1973 års läroplan, hemmet är inte längre en fara och orsak till elevens funktionsnedsättning. Samhällets syn på orsaken till funktionsnedsättningen är således att den gått från att hemmet är en fara till att hemmet kan vara överbeskyddande. Eleven har överbeskyddande föräldrar och det skall vara god kontakt hem. Broberg & Tydén (2005) menar att 1976 var en stor vändpunkt, ett mer humanistiskt samhälle börjar framträda. Det denna uppsats menar är att 1976 inte nödvändigtvis behöver stå för vändpunkten, då humanismen syns tidigare i läroplanen 1973. Broberg & Tydén (2005) hävdar att hemmet och föräldrarna till skolans elever inte längre ansågs som orsaken till barnens funktionsnedsättning och därför förändrades också steriliseringslagarna

Kroppen i läroplanen framställs som att ha vissa svårigheter, däremot är det en fysisk kropp som eftersträvas. En stark kropp är en kropp som stärker sinnet hos eleverna i särskolan. Synen på kroppen är fortfarande att den är ”onormal”. Kroppen ska inte fostras till att bli ”normal” utan till att bli stark. Sandahl (2005) påstår att det är efter 1980 som kroppen och sinnet ses som en helhet och eleverna skall ha kunskap om hur kroppen påverkar sinnet (Sandahl, 2005). Det kan ses som en stor förändring som skett redan 1973. Areschoug (2000) menar att målsättning 1960 och 1970 var samma som målsättningen var i början av 1900-talet nämligen att göra människor med funktionsnedsättning till ”normala”. Uppsatsens resultat frångår Areschougs tolkning. Resultatet visar att det framträder en ökad individualisering i särskolan och utveckling utifrån att alla är olika precis som Gadler påstår (Gadler, 2011).

Under 1990-talets kommunalisering och omskrivning av nya läroplaner synliggörs en mer kontrollerad individ och en mer demokratisk människosyn framkommer. Elevens framställs fortfarande som annorlunda. Synen på eleven är således att hen inte går under samhällsnormen. Det blir tydligt att läroplanen försöker normalisera eleven genom att vara tydlig med att utvecklingen sker efter elevens förutsättningar. Elevernas olikheter ses nu som en styrka, vilket även är synen på eleven. Tideman (2000) skriver att kommunaliseringen var ett försök att normalisera eleven i särskolan, däremot så får det inte riktigt det genomslag. Eleverna beskrivs fortfarande som annorlunda och från 1946 har samhället ett behov av att kategorisera människor (Tideman, 2000).

Hemmet får i denna läroplan ett stort ansvar i att fostra demokratiska samhällsmedlemmar. Hemmet ses som en av elevernas styrkor och det påtalas tydligt i läroplanen. Hemmet har således gått från en fara för individen, 1946 och 1959, till överbeskyddande, 1973, och är under 1990 års läroplan en styrka för individen. År 1989 får funktionsnedsatta, däremot så benämns fortfarande eleverna i särskolan som "samhällsmedlemmar" och inte medborgare. Eleverna framställs inte som medborgare och det kan knytas till Sandahls diskussion om att för att vara medborgare måste individen kunna bidra till samhället (Sandahl, 2005). Eleven kan inte 1990 bidra till det svenska samhället och det är således en syn som finns på eleven i särskolan.

Anledningen till att inte begreppet "medborgare" används i läroplanen för särskolan är förmodligen för att läroplan börjades skrivas innan 1990 och då fanns inte lika rösträtt. Detta förstärker bilden av att läroplanen följer samhällets utveckling, i takt med att lagar och förordningar kommer så förändrar synen på individen. Elias civilisationsprocess stärker således uppsatsens resultat (Elias, 1989)

Kroppen och eleven i särskolan blir under 1990-talet individualiserad. Sandahl (2005) menar att kroppen är objektifierad och funktionellt styrd. Öhman (2002) menar emellertid att synen på kroppen är styrd av hur språket om kroppen är konstituerad. Öhman (2002) och Sandahl (2005) möts i uppfattningen att kroppen ses som ett projekt för skolan vilket blir olik för föreliggande uppsatsresultat (Sandahl, 2005; Öhman, 2002). Uppsatsen visar att eleven i särskolan visserligen kan tolkas som ett projekt men målsättningen är en annan. Elev och kropp framställs ur läroplanen som ett objekt som ska efter skolgången fungera i samhället. Uppsatsen liknar Sandahls (2005) slutsats om att kroppen får en funktionell syn men att ändamålet med kroppen inte är detsamma. Särskolans elever blir istället i särskolans läroplan en elev som aldrig riktigt kan bli densamma värdiga människa som elever i grundskolan (Sandahl, 2005). Kroppen i 1990 års läroplan ska tränas för att sinnet ska må bra. Sandahl (2005) menar att kring slutet på

1900-talet så blir kroppen ett föremål för sinnet. Att kroppen och sinnet sätts ihop och den ena stärker den andra får stöd i läroplanen. 1990 års läroplan för särskolan pekar mot en normalisering i synen på eleven.

2011 års läroplan vidare utvecklar den idén. Elevernas framställs som olika och olikheterna kan numera tolkas som en styrka för lärande. Synen på eleven är således en normaliserande elev. ”onormal och ”normal” kan ses som ett kontinuum och synen på eleven i särskolan förflyttas närmare det som betraktas som ”normal”. Tideman (2000) beskriver att tanken med kommunaliseringen var att normalisera särskolan. Gadler (2011) uttrycker att ”en skola för alla” utvecklas efter 1980-talet och går stadigt framåt, däremot så finns det fortfarande arbete kvar att göra.

Eleven ses först i 2011 års läroplan för särskolan som medborgare. Det är första gången eleven framställs som medborgare, vilket vittnar om synen på eleven. Synen är således en relativt ”normal” individ. Sandahl (2005) skulle förklara denna förändring att eleven nu ses som att hen kan bidra till det svenska samhället. Eleverna lever nu inte i ”välfärdens utkant” som de gjort under tidigare läroplaner.

Familjen får en stor roll i fostrandet av särskolans elever. Hemmet skall nu hjälpa och ta över ansvaret för att fostra eleverna till att bli demokratiska medborgare. Läroplanen uttrycker också att det inte skiljer sig från grundskolan idé om familjens ansvar kring fostrandet av medborgaren. Fostran har flyttats från skola till familj och familjen ses nu som en styrka hos eleven (Runcis, 1998).

I läroplanen tydliggörs normalisering av barn och går samman med samhällets förändring. Nya lagar tillkommer, nya läroplaner skrivs och synen på eleven förändras (Elias, 1989). Eleven skall utifrån sina förutsättningar utvecklas, olikheter accepteras, vilket ses som ett tecken på denna normalisering (Tideman, 2000).

I läroplanerna 1990 och 2011 ses kropp och själ som en enhet. Kroppen beskrivs som själens maskin och själen skall bestämma. Förståelse för kroppen och att den skall fungera hamnar i fokus. Swartling Widerström (2005) skriver att kroppen från år 2000 ses som dualistisk, alltså att kroppen är en del av en mer allomfattande människosyn. Synen på kroppen har förändrats, i takt med att konsumtionssamhället tillkommer.

I takt med konsumtionssamhället förändras kroppsideal, plastikoperationer blir vanligare och detta kan på ett sätt förklara förändringarna. Swartling Widerströms diskussion uttrycker att synen på kroppen förändrats tillsammans med samhället, vilket överens stämmer med Civilisationsprocessen. Synen på kroppen har nu civiliserats i takt med samhälle (Elias, 1989).

Kropp och själ kan inte separeras, det är själen som är i fokus och kroppen kan hjälpa och bidra till själens mående.

Det går inte att från se det faktum att 2011 läroplan fortfarande har ett behov av att kategorisera människor som annorlunda, Tideman beskriver det som en kontinuitet som återfunnits från början av 1900-talet (Tideman, 2000). Förändringar och kontinuiteter mellan läroplan för läroplan är ovan beskrivna. Det blir tydligt att synen på eleven och kroppen förändras i takt med samhället. Människan civiliseras uppifrån och i samband med att nya lagar tillkommer så skrivs en ny läroplan.

De nya läroplanerna har mer eller mindre beskrivet en förändrad syn på eleven (Elias, 1989). Från 1946 och 1959 idé om att träna det "onormala" till att bli "normal" till 1990 och 2011 läroplaner där olikheter ses som en styrka. Uppsatsens tydligare resultat är att läroplanerna från 1990 börjar normalisera människor med funktionsnedsättning medan kontinuiteten är behovet av att fortfarande kategorisera människor. Detta får stöd av Tideman som har liknande syn på särskolans utveckling (Tideman, 2000). Tideman (2000) menar att det finns ett behov ända från 1946 att kategorisera människor som annorlunda. Denna uppsats vill understryka att även fast behovet av att kategorisera människor finns så har kategorisering blivit mildare i takt med samhälles utvecklingen. I takt med att människan civiliseras så förändras synen på eleven och kroppen i särskolan (Elias, 1989).

Trots att genus inte är något som uppsatsen haft någon avsikt att fokuserar på, bör det nämnas att det inte går att se om det görs någon skillnad mellan kvinnor och män i sinnesslöskolan och särskolan. Runcis (1998) skriver att kvinnor drabbades av tvångssteriliseringarna i mycket högre grad än männen, att skolan för människor med funktionsnedsättning skulle vara hårdare mot kvinnor eller män är inget som framkommer. Studiens har gett en övergripande bild kring synen på eleven och kroppen i särskolan från 1946–2011. Studiens har också besvarat om och hur synen på elev och kropp förändras över tid. För vidare studier hade det varit intressant med en mer djupgående studie kring synen på eleven i särskolan och eller samhället. Det behövs också mer studier och mer djupgående studier kring synen på kroppen hos elever i särskolan.

6 Slutsats

När det kommer till synen på eleven och kroppen följer sinnesslöskolan och särskolan samhällets politiska och ekonomiska förändringar. Från en elev som skall sättas i arbete, till en elev som skall utvecklas. Hemmet går från en fara och orsak till funktionsnedsättningen till en

tillgång. Samhällsutvecklingen förändrar synen på det normala och onormala, och synen på eleven i särskolan följer samhällsutveckling och samhällets behov. Det är framförallt förändring som följer särskolans läroplaner. Det bör däremot nämnas att det finns en form av kategorisering, hur denna kategorisering sett ut har förändrats. Läroplanen och samhället har behovet av att kategorisera människor som annorlunda.

7 Käll- och litteraturförteckning

Källor

Sverige. Skolöverstyrelsen (1946). *Provisorisk undervisningsplan för sinnesslöskolorna: jämte anvisningar för sinnesslöskolornas organisation m.m.: undervisningsplanen och anvisningarna fastställda av Kungl. skolöverstyrelsen den 12 februari 1946. [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Tullbergs blankettförl..

Läroplan för rikets särskolor den 30 april 1959. (1959). Stockholm: Lagerblad

Sverige. Skolöverstyrelsen. (1973). *Läroplan för särskolan. 1, Allmän del*. Stockholm: LiberUtbildningsförl..

Sverige. Skolöverstyrelsen. (1973). *Läroplan för särskolan. 2, Supplement. Grundsärskola*. Stockholm: LiberUtbildningsförl..

Sverige. Skolöverstyrelsen (1990). *Läroplaner. 1990:21, Allmän del: mål och riktlinjer, kursplaner, timplaner*. (1. uppl.) Stockholm: LiberUtbildningsförl..

Sverige. Skolverket (2011). *Läroplan för grundsärskolan 2011*. Stockholm: Skolverket.

Litteratur

Andersson, Lillian. (2019, 29 December). Maria, 51: Jag fick inte beställa vin för att jag sitter i rullstol. Aftonbladet. Hämtad från <https://www.aftonbladet.se/>

Areschoug, Judith (2000), Det sinnesslöa skolbarnet: undervisning, tvång och medborgarskap 1925–1954, s. 2 & s. 4.

Broberg, G. & Tydén, M. (2005). *Oönskade i folkhemmet: rashygien och sterilisering i Sverige*. (2., [utök.] uppl.) Stockholm: Dialogos.

Bron, A., Björnberg, A., Hansson, A., Jönsson, A., Sannerstedt, A., Stening, A., ...Hyenstrand, Å. (2019). Sverige. I NE.se. Hämtad från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sverige>

Elias, N. (1989). *Civilisationsteori D. 1 Sedernas historia*. Stockholm: Atlantis.

Elias, N. (1991). *Civilisationsteori D. 2 Från svärdet till plikten: samhällets förvandlingar*. Stockholm: Atlantis.

Gadler, U. (2011). *En skola för alla - gäller det alla? statliga styrdokuments betydelse i skolans verksamhet*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet, 2011. Växjö, Kalmar

Grunewald, K. (2010). *Från idiot till medborgare: de utvecklingsstördas historia*. (2. uppl.) Stockholm: Gothia.

- Gustafsson, s., & Helmersson, B. (2008). *Varför komunaliserades skolan?* (Examensarbete, Göteborgs universitet, Göteborg). Hämtad från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18525/1/gupea_2077_18525_1.pdf
- Hassmén, N. & Hassmén, P. (2008). *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder*. (1. uppl.) Stockholm: SISU idrottsböcker.
- Kindahl, I., Ohlin, J., & Lundbäck, D. (2013). Avregleringarna ledde till finanskrisen 1990. *Forskning*. Se Hämtad från [http:// forskning.se](http://forskning.se)
- Lind, J. (1995). Från tvång till frivillighet eller från frivillighet till tvång?: de begåvningshandikappade barnens undervisning i riksdagsdebatten 1878-1967. *Korsvägar : en antologi om möten mellan unga och institutioner förr och nu*. (S. 13-34)
- Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.) (2014). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. (3., [rev. och uppdaterade] utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- Lundquist Wanneberg, P. (2004). *Kroppens medborgarfostran: kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919–1962*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2004. [Åkersberga].
- Runcis, M. (1998). *Steriliseringar i folkhemmet*. Diss. Stockholm: Univ.. Stockholm.
- Salumets, T. (red.) (2001). *Norbert Elias and human interdependencies*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Sandahl, B. (2005). *Ett ämne för alla? normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962–2002*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2005. Stockholm.
- A Skolverket. (2019). Det här gör skolverket. Hämtad 2019-12 10 från <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/det-har-gor-skolverket>
- B Skolverket. (2019). Mottagande i grundsärskolan. Hämtad 2019-12-22 från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/mottagande-i-grundsarskolan>
- Stockholmskällan. (u,å). *Sinnesslöskolornas undervisningsplan för barn med psykisk funktionsnedsättning 1946*. Hämtad 2019-12-12 från <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32818>
- Socialstyrelsen. (u,å). funktionshinder. Hämtad 2019- 12- 03 från <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/funktionshinder/>
- Sverige. (2019) I NE.se. Hämtad från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sverige>
- Swartling Widerström, K. (2005). *Att ha eller vara kropp? en textanalytisk studie av skolämnet idrott och hälsa*. Diss. Örebro: Örebro universitet, 2005. Örebro.
- Tideman, M. (2000). *Normalisering och kategorisering: om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. ([Ny utg.]). Lund: Studentlitteratur.

Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. (2., [omarb.] uppl.) Stockholm: Liber.

TT. (2019, 30 mars). Svårt för funktionsnedsatta att få jobb. *Aftonbladet*. Hämtad från <https://www.aftonbladet.se/>

Öhman, M. (2007). *Kropp och makt i rörelse*. Diss. Örebro: Örebro universitet, 2007. Örebro.